

L. ๓๑๕

สยามกัณฐิธรรณภาพตณเชง

โดย

พระยากลัณณไมตรี
(ดอกเตอร์ฟรานซิส บี. แสร์)

ม.ล. ฉอาน อิศรศักดิ์
แปลและเรียบเรียง

พิมพ์แจก

ในงานพระราชทานเพลิงศพ
คุณหญิงวินัยสุนทร (เพี้ยน พลกุล)
ณวัดสระเกษ

วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๒

၇၈/၈၇၄

၂.၈၇၆

สยามกัฏฐิสรภาพตนเอง

โดย

พระยาภักตยาณไมตรี
(ดอกเตอร์ฟรานซิส บี. แสยร์)

ม.ล. จอห์น อิศรศักดิ์
แปลและเรียบเรียง

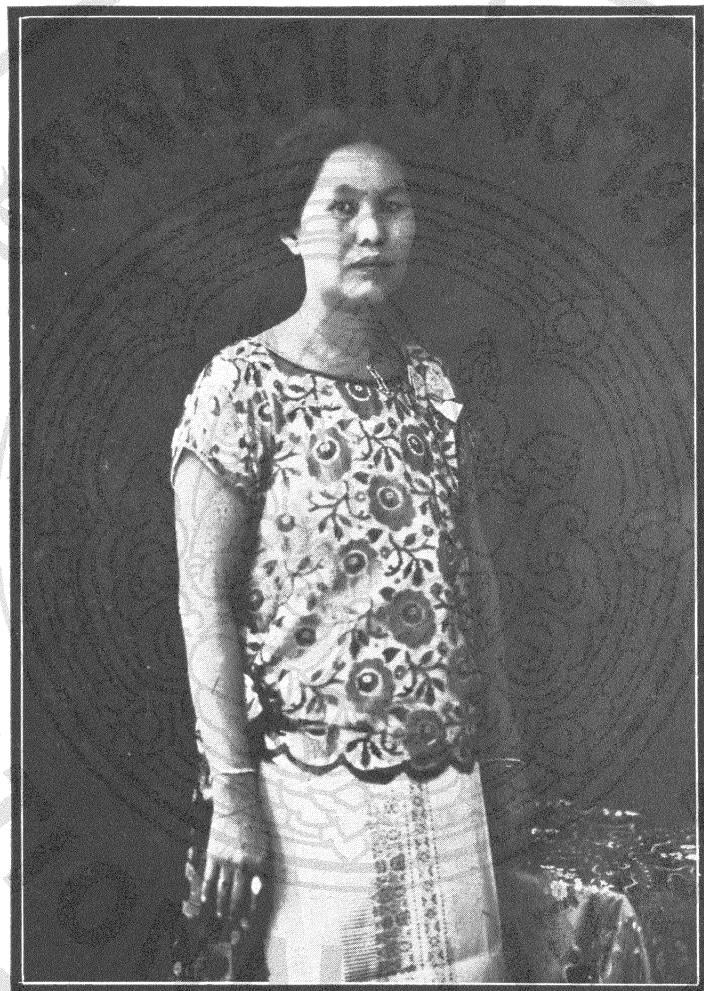
พิมพ์แจก

ในงานพระราชทานเพลิงศพ
คุณหญิงวินัยสุนทร (เพี้ยน พลกุล)

ณวัดสระเกษ

วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ "เคลิเมนต์"
ถนนสี่พระยา, โทรศัพท์ ๕๕๓๘

คุณหญิงวินัยสุนทร (เพี้ยน พดกุด)
ถ่ายเมื่อ อายุ ๔๗ ปี

ประวัติ

คุณหญิงวินัยสุนทร (เพี้ยน พลกุล) ต.จ.

แม่เพี้ยน เกิด ปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๒๒ บ้านเดิมอยู่ที่คลองไธสง อ่างทอง หน้าวังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง พรหมวรานุรักษ์ ตำบล ประตู ตำราญราชบุรี จังหวัด พระนคร บิดา เป็น จีน นอก ไม่ทราบ ชื่อ ทราบ แต่ ว่า ไป ขาย ชนม์ ที่ เมือง จีน ส่วนมารดา ชื่อช้อย เป็นคนชาวคลองบางกอกน้อย ช้อย มี บุตร เกิด กับ ลำมี คน เดียว เท่านั้น.

อาชีพ

ในปฐมวัยได้รับความบำรุงจากบิดามารดาเป็นอย่างดี เพราะ บิดา มารดา เป็น คน มั่ง คั่ง มีอาชีพในทาง ตั้ง โรงเตี๊ยมไม้ ตัก จำหน่าย ตั้ง โรง รถม้าให้เช่า กับ ทำการ ค้าขาย อย่างอื่น ครั้น

ภายหลัง เมื่อ บิดา ออกไป ประเทศจีน เหลือ อยู่แต่ มารดากับบุตร ต่อมา การค้าขายก็ทรุดโทรม จนลง.

สมรส-มรณกรรม

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้ อยู่กิน เป็น ลำัมิ ภริยากับ ข้าพเจ้า โดย ปกติ ตลอด มา จน วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๐ รวม ได้ ๒๖ ปี ๘ เดือนเศษ แม่เพิ่น อยู่ใน ฐาน เป็น ภรรยาหลวง ตลอดมา ตั้งแต่ ต้นจน ถึง แก่กรรม มีบุตรเกิด กับ ข้าพเจ้า หลาย คน แต่ ตาย หมด ที่ ควร จะ กล่าว ใน ที่ นี้นั้น พลัด จาก ความหวัง ค้าง ๆ ก็ คือ บุตรชาย ที่ ยังมี ชีวิต อยู่ คนหนึ่ง ชื่อ นาย ขำ รุ่ง พลกุด ซึ่งเกิด เมื่อ ปี มะเส็ง วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๘ ที่ จังหวัด ฉะเชิงเทรา ใน ระหว่าง ที่ ข้าพเจ้า ออก ไป รับ ราชการ เป็น ผู้ พักษา อยู่ ที่ จังหวัด นั้น ครั้น ต่อ มา อีก ๑๐ วัน คือ วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘ ข้าพเจ้า ได้ รับ พระราชทาน สัญญาบัตร เป็น หลวง สุทธิธำรง ขำ รุ่ง

ก

จึงขนานนามบุตรคนนั้นตามดริชฌ์นามข้างท้าย
ในสัญญาบัตรว่า “ ชำรง ” และเป็นบุตรคนใหญ่
ของข้าพเจ้าด้วย.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ นายชำรง พลกุล กราบถวาย
บังคมลาออกไปศึกษาวิชา ณ ประเทศฝรั่งเศส
ถึง พ.ศ. ๒๔๗๐ นายชำรง พลกุล เป็นศิษย์ในคณะ
อาหาร เหลือความสามารถของแพทย์ประเทศ
นั้นจะรักษาได้ แม่อยู่ทางนั้นก็เกิดเป็นโรคเนื้อ
งอก เหลือความสามารถของแพทย์ฝรั่งและไทย
จะรักษาได้ แต่ทั้งต้องฝากฝังข้าพเจ้าให้ปิด
ความ คือ ทางแม่ก็ตั้งว่าอย่าบอกให้ลูกรู้ เกรง
ว่าลูกจะไม่เป็นอันเล่าเรียน ข้างลูกก็มีจด-
หมายมาตั้งว่า อย่าบอกให้แม่รู้ เกรงว่าแม่
จะไม่สบายใจ เพราะรู้ว่าแม่รักมาก ถึงวันที่ ๘
มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๐ เวลา ๑.๒๐ นาฬิกา แม่ก็ถึง
แก่กรรมที่บ้านพลกุล ถนนดินสอ จังหวัดพระ
นคร รวมอายุได้ ๕๘ ปีเศษ แต่ลูกตายไปก่อน

๗

แม่ราว เดือนเศษ ข้าพเจ้าได้กระทำตามคำสั่ง
ทั้งสองฝ่าย บิดมีให้ถูกรู้ว่าแม่เจ็บ และบิดมี
ให้แม่รู้ว่าลูกเจ็บ จนลูกตายแม่ก็รู้ นาย
ขำรง พลกุล คนน เป็นบุตรชาย คนใหญ่ สำหรับที่
จะดำรงวงศ์สกุล พลกุล ต่อไป จึงจัดให้ได้รับ
การศึกษา อย่างดี แต่เมื่อมาตายเสีย กลางคัน
นั้น สำหรับตัว ข้าพเจ้าจะทน ความทุกข์เวทนาไว้
ได้อย่างไร แต่ข้าพเจ้าหาได้วิปริโยค เพราะ
พยาธิและมรณกรรมเหล่านั้น ไม่ ไม่ใช่ใจแข็ง
ขาด ความสงสัย เหตุที่ทำได้ดังนี้ ก็โดย
อาศัย พระพุทธโอวาท อันมีที่มา ใน คัมภีร์ต่าง ๆ
จนเห็น ความจริง ได้ว่า สภาพแห่ง ความเกิด,
ความ เป็นอยู่, ความดับ ทั้ง ๓ นั้น ย่อมเป็นไปโดย
ธรรมดา ผู้ตามเส้าโคก อยู่หา ประโยชน์มิได้
สิ่งที่จะพึง เป็น ประโยชน์ ก็คือ กรรมอันบุคคล
จะพึง กระทำให้เป็น ประโยชน์ แก่ตน และผู้อื่นใน
สิ่งที่ชอบ.

มรรยาท

แม่เพย^๕น เป็น ภรรยา ซ้ำ^๕พเจ้า อย่างดี^๕ที่สุด ว่า
โดยย่อ เป็น ผู้^๕จง รัก รักดี^๕ต่อ ซ้ำ^๕พเจ้า เขาใจได้^๕ใน
ทุก^๕สิ่งของ ซ้ำ^๕พเจ้า คอยระวัง^๕มิให้ ซ้ำ^๕พเจ้า ซ้ำ^๕ใจ
ด้วย น้ำ^๕ใจ, กิริยา, วาจา และมี ได้นำ^๕มาซึ่ง
ความ ร้อน^๕ใจ ให้แก่ ซ้ำ^๕พเจ้า บรรดา^๕บุตร ของ
ซ้ำ^๕พเจ้า ที่ เกิด^๕ด้วย ภรรยา^๕อื่น ได้เอา^๕เป็น ธุระ
อุปถัมภ์^๕ค้ำชู^๕ทุก คน แม่จะ^๕อยู่ใน ที่ใด^๕ๆ ก็ ได้นำ^๕
เอา มา^๕เลี้ยง^๕รวม ไว้ ใน บ้าน^๕ ทุก คน และ พยายาม
หาทาง^๕ที่จะ ให้^๕ลูก เหล่า^๕นั้น ได้^๕รับ^๕ความ^๕ศึกษา เช่น
ลูก^๕ชาย ของ ซ้ำ^๕พเจ้า คน หนึ่ง ชื่อ^๕ นาย^๕วิธร พล^๕กุด
แม่^๕เป็น ชาว^๕สมุทรสงคราม แต่^๕เป็น เด็ก^๕กำพร้า^๕แม่
ตั้งแต่^๕เล็ก^๕ๆ แม่^๕เพย^๕น ได้^๕ไป^๕ขอ^๕กับ^๕ตายาย^๕ของ
เด็ก^๕มา^๕เลี้ยง^๕ไว้ และ เมื่อ^๕กระ^๕ทรง^๕ทหา^๕รเรือ^๕ต้อง
การ^๕ส่ง^๕ลูก^๕ของ ซ้ำ^๕พเจ้า ออก^๕ไป^๕เรียน^๕วิชา^๕ทหา^๕
รเรือ^๕ณ^๕ประเทศ^๕เดนมาร์ก ได้^๕แนะนำ^๕ให้^๕ซ้ำ^๕พเจ้า^๕ราย^๕
งาน^๕คือ^๕กระ^๕ทรง^๕ทหา^๕รเรือ^๕เพื่อ^๕ให้^๕ส่ง^๕นาย^๕วิธร

พดกุด และ ก็ เป็น ผด ด้า เวจ จัน บคน นายวิธร
พดกุด ยัง ศึกษาวิชาทหารเรืออยู่ ณ ประเทศเดนมาร์ก
ยัง ลูกชาย ของ ข้าพเจ้า อีก คน หนึ่ง แม่
เป็น ชาว จังหวัดลำพูน เด็ก อยู่ กับ แม่ ที่ จังหวัด
ลำพูน ชื่อ ศรีกรร พดกุด แม่เพยง ตั้ง มอ บัว
เป็น โรค เหนืออก แดว ยัง เป็น ห่วง พอนายชอง-
ฮวน ลับญะเรอง ขึ้นไป เชียงใหม่ แม่เพยง ตั้ง
ให้ รับ เด็กชาย ศรีกรร พดกุด ลงมา ด้วย ครั้น
นายชองฮวน ลับญะเรอง ไป รับ มารดา ของ เด็ก
ว่า นอกจาก คุณหญิง มารับ แล้ว ไม่ยอม ให้ ลูก มา
แม่เพยง ได้ ขึ้นไป รับเอง แม่เด็ก ก็ ยอม ให้ มา
และ ได้ ตั้ง เด็ก ชาย ศรีกรร พดกุด เข้า โรงเรียน
อัสสัมชัญ จัน ทุกวัน น.

บรรดา วงศ์ คณาญาติ ของ ข้าพเจ้า บาง คน ที่
ยาก จัน เป็น ชน ผู้ใหญ่ แม่เพยง เคารพ นับถือ มี
ได้ ตูหมั่น ชน ผู้ น้อย ก็ มี หน้าใจ โอบ อ้อม ขาวีตาม
ถา นาน รูป จัน แสดง ให้ เห็น ได้ ว่า บรรดา ญาติ
ขอ ข้าพเจ้า ยำเกรง นับถือ ทุก คน.

ฉ

บรรดา มิตร ดีหาย และ คน ภายนอกทั่ว ๆ ไป ทั้ง ชั้น สูง และ ชั้น ต่ำ โดยมาก ย่อม กรุณา และ รักใคร่ มาก ยิ่ง กว่ากรุณา และ รักใคร่ ศัตรูข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามิได้นำเอาเรื่อง มา ตีรวเลี่ยน เยิน ยอ จน เกินไป ความจริง เป็น ดังนี้ ผู้ที่ กรุณา และ รัก ใคร่ นับถือ ยังมี ชีวิต ย่อม ประจักษ์ แจ่มแจ้ง แก่ใจ เป็น พยาน อยู่ โดยมาก.

ความประพฤติ มิใช่ เป็น คน เหงา หงอย จน เกินไป และ มิใช่ เป็น คน ดุนก จน เกินไป เป็น คน มี ด้ภาพ พอดิบ พอดี วาง อธิษาศัย ไม่ตรี เป็น ที่ พอ ใจ คน ทั่ว ๆ ไป ไม่ เป็น คน เยื่อหยิ่ง ไม่ เป็น คน ใจร้าย ไม่ เป็น คน ถ้อย ศักดิ์ ตั้ง อยู่ใน คีต ธรรม อย่าง ดี ก่อน หน้า ลงมือ บ่อย เมื่อนาย ขำ รัง พล กุด ไป นอก ไม่ ด้บาย ใจ ออก ดู ภาพยนตร์ แทบ ทุก คืน ภาย หลัง เมื่อ บริษัท พัฒนากร ด้ง ละคร ออก ไป แสดง ที่ ประเทศ อเมริกา ได้ ช่วย เป็น ธุระ เพราะ ชอบ พอ กับ นาย ชอง ฮวน ด้บุญ เรือง ผู้ จด

การ บริษัท ภาพยนตร์ มาก ครั้น ละคร กัดบ จาก
ประเทศ อเมริกา นายชองฮว็น ดับญเวื่อง ต้อง
การ จะให้บริษัท มีละคร ดำหรับ แดงตามโรง
ภาพยนตร์ ของ บริษัท ที่จริง ความคิด ของ นาย
ชองฮว็น ดับญเวื่อง เห็น ว่า แม่เพียน คิด ถึง ลูก
มาก ดูแต่ ภาพยนตร์ ทุก คืน จะให้ ลูกมีละคร เพื่อ
ให้ใจ เพลิดเพลิน ไป ทางหนึ่ง เป็น อบาย เพื่อ คัด
ความคิด ถึง ลูก ได้บ้าง จึง ริให้บริษัท มีละคร ขึ้น
และ ขอให้ แม่เพียน เป็น ผู้ควบคุม แม่เพียน ได้
รับภาระ ควบคุม ละคร อยู่ จน ว่าง ถึง แก่กรรม ละคร
ของ บริษัท ก็ ต้อง ถ่ม เลิก ไป.

เดชะ บุญ ที่ เป็น คน บรรพดี ความคิด ดัง กล่าว
มา แล้ว ถึง วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้
ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า โปรดกระหม่อม ตั้ง ให้
คุณหญิง (เพียน) วินัยสุนทร รับ ตรา เครื่องราช
อิสริยาภรณ์ สำหรับ ตระกูล จุลจอมเกล้า ฝ่าย ใน
ตำแหน่งที่ ๓ ชื่อ ศติยจุลจอมเกล้า ต.จ. เพื่อให้
เป็น เกียรติยศ เป็น ที่ เชิดชูบรรดาศักดิ์ ยิ่ง ขึ้น.

๕

นอกจากนี้ ยังได้รับพระราชทานเหรียญราช
มัญจาคีรี และรับพระราชทานน้ำอาบศพ และ
หีบเชิงชายเป็นเกียรติยศ.

การที่ข้าพเจ้าแต่งมาดังนี้ จะให้เห็นความ
เป็นไปในสังสารวัฏ หมุนเวียนไปตามยถากรรม
เพื่อให้เกิดธรรมสังเวช เห็นความจริงของ
โลกเป็นอย่างนี้ จะได้เกิดศุขใจอันเป็นวิมล
ผลแก่ผู้มีสติไตร่ตรอง.

พระยาวิมลสุนทร

วันที่ ๑๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๒

ปรารพณ์

ต่างประเทศที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับประเทศสยาม ว่าโดยย่อ มีอยู่ ๒ ประการ :-

ประการที่ ๑ เข้ามาโดยเป็นศัตรู เพื่อเอาประเทศสยามไปเป็นเมือง ออก หรือ ถ้าง ทำลายไม่ให้ตั้งตัวได้ โดยเกรงว่าจะเป็นศัตรูต่อไป เป็นอาทิ แต่ข้อนี้ไม่ต้องกล่าว เพราะไม่เกี่ยวข้องกับหนังสือเล่มนี้.

ประการที่ ๒ เข้ามาโดยเป็นไมตรี เพื่อตั้งสินค้าเข้ามาจำหน่าย หรือ แลวงหาสินค้าตั้งออกไปจำหน่าย หรือ เผยแผ่ลัทธิศาสนา จึงต้องมีสัญญาทางพระราชไมตรี.

แต่สัญญาทางพระราชไมตรีที่ทำขึ้นนั้นฝ่ายใดมีอำนาจมากกว่าฝ่ายนั้นก็ทำเอาเปรียบ ซึ่งอีกฝ่ายหนึ่งแม้จะรู้เท่าก็ต้องยินยอม โดยเห็นกาล ในอนาคตว่า ถ้าไม่ยินยอม อย่างน้อย

ณ

ก็ คง นำความเตือน ร้อง มา ให้ แก่ ประเทศ ของตน
อย่างมาก ก็ เป็น ข้าศึก กัน ชน อัน นี้ ได้ แก่ ประเทศ
สยาม ของ เรา.

แต่ ถึง ดัง นั้น ถ้า ต่าง ประเทศ มี ธรรม ยึด ถือ
สัญญา ทาง พระราชไมตรี ตรง ไป ตรง มา ก็ ยัง ดี
นี่ หา เป็น เช่น นั้น ไม่ พอ มี เรื่อง ชวน ต้อง แปร สัญญา
กัน อีก ครั้ง หนึ่ง ประเทศ ที่ มี อำนาจ มาก ก็
แปร สัญญา ไน้ม เข้า หา ความหมาย ที่ ตน จะ ได้ เปรียบ
ประเทศ สยาม ก็ ต้อง ยอม จำนน และ ยอม เสีย
เปรียบ ทุก สิ่ง ทุก อย่าง.

เหตุ ที่ ประเทศ สยาม เป็น ประเทศ ที่ ว่าง่าย และ
คง อยู่ ใน ศักดิ์ ธรรม นี้ เอง ก็ ภาย เป็น คุณ ชน คือ
ดำรง อิด อด ระวัง อยู่ ได้ จน บัดนี้ ได้ มี คน คน ที่ ถูก
รังแก เสีย เหลือ เกิน ก็ ไม่ รู้ การ ที่ ไม่ รู้ เอง
ทำให้ ผู้ รังแก มี วิชา จะ หา เหตุ อะไร ได้ อ้าง เขา มา
ต่าง อิด อด ระวัง.

จริง อยู่ ใน อดีต สมัย เมื่อ ประเทศ สยาม ไม่ มี

ฉ

เสียง การเมืองได้เคยไปบ้าง ดังที่กล่าวไว้ใน
หนังสือเล่มนี้ แต่เมื่อสบโอกาสอันเหมาะ พอมี
ช่องที่จะผดุงการเมืองให้พ้นพิษ พระยาภิธาน
ไมตรีที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ จึง
ไปเจรจาการเมืองกับต่างประเทศ และได้เป็น
ผลสำเร็จมาครั้งหนึ่ง ดังที่ได้ปรากฏอยู่ใน
หนังสือเล่มนี้.

ความจริง การที่ พระยาภิธานไมตรีไปเจรจา
สำเร็จผลได้ก็โดยอาศัยที่ประเทศสยามมีคุณธรรม
ดังกล่าวแล้วแต่เบื้องต้น เป็นเหตุให้พระยา
ภิธานไมตรี ยกขึ้นอ้างได้เต็มปาก แต่อย่างไร
ก็ตาม จะดีมีบุญคุณของ พระยาภิธานไมตรี
หาได้ไม่.

ชาวเราควรจำไว้ว่า แม้ประเทศเราจะยัง
เป็นประเทศเล็กอยู่ก็ตาม ต่างประเทศเขาแลดู
เราอยู่เสมอ ขอสำคัญการที่จะดำรงประเทศ
ให้เป็นอิสระภาพอยู่ได้ นอกจากการทหาร

๗

การเศรษฐกิจและอื่น ๆ แล้ว ยังมีอีกข้อหนึ่ง
คือ ความประพฤติทั่วไปในสิ่งที่เขามอง
เป็นต้นว่า เหตุที่เขายอมให้คนของเขาอยู่ใน
อำนาจศาลเรา ก็โดยเชื่อว่า คนของเขาจะได้
รับความชอบธรรมเพียงพอที่เขาแต่ละคนไม่
ใช้แต่เหตุผลเฉพาะคนของเขา เขาแต่ละคนของ
เราคิดว่า การบังคับบัญชาคนของเราเป็นไป
โดยชอบธรรมหรือไม่ ถ้าหากว่าเราไม่ประ-
พฤติในสิ่งที่เขามองแก่คนของเรา เขาก็เห็น
ใจเรา แม้แต่คนของเรายังเป็นถึงเช่นนั้น ไหน
เล่าเขาจะไว้วางใจให้คนของเขาเข้ามาอยู่ในอำ-
นาจศาลเรา ล้วนชาวเมืองทุกคนก็ต้องประพฤ-
ติคนของเขาอยู่ในสิ่งที่ชอบธรรม มิฉะนั้นเขาก็
หาไว้วางใจไม่เห็นได้ง่าย เช่น เมื่อกำลังพระยา
กัศยานไทรี่เจรจาการเมืองอยู่กับประเทศฝรั่งเศส
เพื่อทำสัญญาใหม่ ขณะนั้นฝรั่งเศสกล่าวว่ามีคน
ไทยคนหนึ่ง กระทำร้ายร่างกายภรรยาที่ปรึกษา

กฎหมายฝรั่งเศสทำให้การเจรจาความเมืองนั้นระงัก
ไป (ดู ข้อความใน หนังสือ เต็ม หน้า ๓๐, ๓๑)

ประเทศจีน อันเป็น ประเทศ ที่มี อาณาจักรกว้าง
ขวาง มาก ชาวเมือง ก็ มาก ทั้ง เศรษฐกิจ ก็ ดีกว่า
เรามาก มาย แต่ ภาระนั้นต่าง ประเทศ ยังไม่ ยอมให้
คน ของ เขา อยู่ ใน อำนาจ ศาสตร์ จีน . ทั้ง นี้ เพราะ
เหตุอะไร ก็ เพราะ เขา ยัง ไม่ ไว้วางใจ นั่นเอง.
โดย นัยนี้ ชาวเราทุก คน ซึ่ง หวัง จะ ให้ ประ-
เทศของเราเป็น อิสสรภาพอยู่ ได้ ชั่วกัลปาวสานต์
เพื่อให้หลานเหลน ทั่ว ๆ ของ เรา ได้รับ ศานติสุข
แล้ว พึ่ง ประพฤติ ตน อยู่ ใน หลัก ธรรม ของ พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า เทอญ.

พระยาวิชัยสุนทร

วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๒

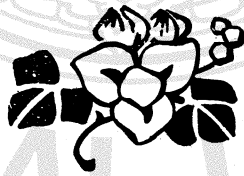

ดอกเตอร์ ฟรานซิส บี. แสयर

คำนำของเรดง

คอกเตอร์ ฟรานซิส บี. แสยร์ ผู้เขียน
เรื่องนี้เป็นบุตรชายของประธานาธิบดี
วูดร็องห์แทฟต์แห่งสหรัฐอเมริกา เมื่อปลายรัชกาลที่ ๖
ได้เข้ามารับราชการเป็นที่ปรึกษากระทรวงการ
ต่างประเทศ ณ กรุงสยาม และได้เป็นทูตออกไป
เจรจาการเมือง ขอเปลี่ยนสัญญาทางพระราชไมตรี
กับมหาประเทศต่างๆ ในยุโรป โดยความพยายาม
ของคอกเตอร์ แสยร์ สัญญาทางพระราช
ไมตรีฉบับสุดท้ายระหว่างประเทศสยามกับนาๆ
ประเทศในยุโรปจึงสำเร็จลงได้ โดยเรียบร้อย คอก-
เตอร์ แสยร์ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยา
ภักดีสถานไมตรี และรับพระราชทานตราทูลเชิญจุลจอม
เกล้าเป็นบำเหน็จความชอบ เมื่อการงานเรียบร้อย

แล้ว พระยากัดยานไมตรี ได้ กราบถวาย บังคมตา
 ออกจากหน้าท กลับไป ยัง ดัปปาตีร์ รัฐอเมริกา และ
 เข้ารับหน้าที่เป็น อาจารย์สอนธรรมะ ระวังประเทศ
 ในมหาวิทยาลัยฮาวาย แต่ยังคงยอมตัวเป็นข้าราชการ
 ของ ประเทศ ดัยาม อยู่ โดย ไม่ รับ พระราชทาน
 เงินเดือนเลย เวลานี้ มีตำแหน่ง เป็นตุลาการดัยาม
 ประจำศาล หน้ๆ ชาติ ใน กรุงเฮก พระยากัดยา-
 ณไมตรี ผู้นี้ เป็น คน มีนิสัยซื่อตรง ดัง เห็น ได้
 ในคำบรรยายในเรื่อง ที่ได้ เขียน ลงในหนังสือพิมพ์
 แอดเดนดิกมันท์ ซึ่ง แปลออก ดู กัน พง เพอเป็น
 ความรู้ แห่ง ชาวเราต่อไป นี้ แล้ว.

บรรพ ๑

โดย

พระยาภักตยานไมตรี (ดร.ฟรานซิส บี. แฮย์)

นับตั้งแต่ มาร์โคโปโล* ได้เล่าเรื่องถึงดินแดนคาร์เธจอันอยู่ไกลลิบลับ ชาติที่ทำการค้าขายก็ค่อยหย่อนตามกันทีละชาติ หาวีธีทางโดยส่งผู้ซื้อ หรือโดยใช้กำลัง ผลการก็ดี เพื่อที่จะยึดเอาตลาดการค้าขายทางภาคตะวันออกไว้ในกำมือตน ความพยายามของพวกนายพาณิชย์ชาวอังกฤษ ในการแสวงหาหนทางการค้าขายในประเทศจีนนั้น เกิดผลเจริญขึ้นเต็มที่ในคราว “สงครามฝิ่น” และโดยสัญญา นคร นานกิง อันทำกันเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕ สัญญานี้เปิดโอกาสให้

* มาร์โคโปโล เป็นชาวเมืองเวนิส นักท่องเที่ยวผู้มีชื่อเสียงในสมัยกลาง เกิด พ.ศ. ๑๒๕๓ วายชนม์ พ.ศ. ๑๓๒๗,

หัวเมืองสำคัญตามฝั่งทเลภาค ตะวันออก ของ ประเทศ จีน เป็น ที่ ค้าขาย ของ ชาว ต่างประเทศเจริญขึ้น ข้อสัญญา ค่อเดิม จาก นั้น ได้ ทำ ต่อกัน อีก ภายหลัง บังคับจีนให้ยอมวางวิธี ว่าด้วยสิทธิ พิเศษ ให้ความ บัองกัน แก่ นาย พาณิชย ชาวต่าง ประเทศ ราว ปี พ.ศ. ๒๓๙๖ แอดมิราล เบอริ มา ที่ น่าน น้ำ ญุ่น ก็ เป็น ข้อถ้อยกัน ว่า การ ค้าขาย ของ ชาว ตะวันตก เริ่มเปิดขึ้นใน ประเทศ ญุ่น แล้ว ต่อ จาก นั้น ไม่ ช้า นาน ชาติ อังกฤษ ประเทศ ก็ได้ทำสัญญากับประเทศ ญุ่น ตาม ๆ กัน อีก หลาย ฉบับ และ เป็น สัญญา มัด ประเทศ ญุ่น ซึ่ง พัง รุ้ลึก ตัว ต้นขึ้นใหม่ ๆ ให้ คำเนิร วิธี วาง หลัก ให้ สิทธิ อิดีรภาพ พิเศษ ด้วย เช่นเดียว กัน.

แม้ แต่ ประเทศสยาม ซึ่ง เป็นประเทศมี ดินแดน เว้าเข้ามาใน ระวัง จีน กับ อินเดีย ต่างประเทศ ชาว ตะวัน ตก ก็หาได้ มอง ช้ามเคย ไปไม่ ฤ พุทธ ศักราช ๒๓๙๘ อังกฤษ หา หนทาง ที่ จะ ทำนุบำรุง

พานิชัยการ ของ คนใน ประเทศ สยาม ให้ เจริญ รุ่ง
 เรือง ยิ่ง ขึ้น จึง ได้ ชักชวน สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน
 สยามให้ ทรง พระนาม ใน สัญญา ใหม่ ระวัง กัน อีก
 ฉบับ ๑ ซึ่ง กล่าว ว่า มี เจตน์ จ้าง มุ่ง หมาย เพื่อ
 ความ เจริญ แก่ ประเทศ ชาติ ของ พระองค์ อย่าง น่า
 พิศวง หนังสือ สัญญาฉบับนี้มีใจความอัน อังกฤษ
 บรรณานายว่า ชน ชาติ อังกฤษ ทุกคน ที่ มา อยู่ใน
 ประเทศ สยาม จะ ได้ รับ ความ ค้ำ ครอง บังคับ กัน และ
 ได้ รับ ความ ช่วยเหลือ ของ รัฐบาล สยาม เกี่ยวกับ
 หลัก การค้าขาย และ ความ สะดวก ทุกประการ กับ
 ทั้ง บังไว้ ชัด ด้วยว่า ชน ชาติ บังคับ อังกฤษ ทุกคน
 ใน ประเทศ สยาม จะ ไม่ ต้อง ขึ้น ศาล ไทย และ
 ประเทศ สยาม จะ ใช้อำนาจ เก็บ ภาษี ด่าน ค้า ขา เข้า ไม่
 เกิน กว่า ร้อย ละ ๓ ครึ่ง นั้น ฝ่าย ประเทศ สยาม ไม่
 รู้ ดี กว่า เป็น ภาระ ที่ หนัก เหลือ กว่า ว่า แรง เลย ด้วย
 เหตุ ว่า เมื่อ ฝ่าย ประเทศ สยาม ยัง ไม่ รู้ กฎหมาย และ
 หลัก นิติ ประเพณี ของ ชาว ตะวัน ตก ก็ ดู เหมือน จะ

จำแนก อยู่ เป็น ทศต ทัศนชาติบังคับ อังกฤษ จะต้อง
ขึ้น ศาล กงสุล และ การ เก็บภาษี ขาเข้า เพียงร้อยละ
๓ ใน เวลานี้ ก็ ดูเหมือน จะ เป็น รายได้ พอ เพียง
กับ ประเทศ ที่ ยัง อยู่ใน สภาพ ไม่ เจริญ นั้น แล้ว แต่
เคราะห์ร้าย หนักหนา ที่ ผู้ ตำนาน หรือ ทำ สัญญา ทาง
ภาค สยาม น ถิ่น ดินนี้ ไม่ กำหนด เวลา ลง ไป ว่า
สัญญา ฉบับ นั้น จะมี อายุ ต่อ ไป ดัง ที่ บี้ หรือ แม่
แต่จะได้ ว่างวิธี ไว้ สำหรับ ยกเลิก ข้อความ ใน สัญญา
บาง ประการ หรือ เพิ่ม เต็ม บาง ประการ ก็ ห้าม ได้
การ จึง เป็น อันว่า ถ้า นอกจาก ความ ตก ลง ของ ผู้
ทำ สัญญา ทั้ง ๒ ฝ่าย แล้ว จะ เปลี่ยน แปลง อย่างใด ๆ
ไม่ได้ เลย.

ฉากแรกแห่งสิทธิพิเศษ

เมื่อ ประเทศ สยาม ได้ ให้ ประโยชน์ แก่ ประเทศ
อังกฤษ ใน สภาพ เช่น นั้น แล้ว สยาม ก็ ย่อม จะ
ปฏิเสธ ไม่ ให้ แก่ ประเทศ อื่น ไม่ ได้ เช่น เดียว กัน

ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๘๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๓ สยามได้ทำสัญญา
โดยลักษณะเดียวกันนั้น กับ สหปาดิ รัฐอเมริกา,
ฝรั่งเศส, เดนมาร์ก, ปอร์ตุเกส, เนเธอร์แลนด์,
เยอรมัน, สวีเดน, นอร์เวย์, เบลเยียม, อิตาลี,
ออสเตรเลีย ฮังการี และ สเปน ประเทศเหล่านี้ทั้ง
หมด ได้ร่างสัญญาไว้ ตามแบบ อังกฤษอย่างใกล้ชิด
ที่สุด ทุกฉบับ ไม่มี กำหนดเวลาดำเนินอายุสัญญา
เช่นเดียวกัน ข้อสัญญาอื่น กำหนด แน่นแน่นลงไป
แล้วนั้น ย่อมไม่มี เวลา สั้นเล็ก และ ต้อง เป็นไป
ชั่วกัลปาวสาน.

ระหว่าง ๓ ปี สิ้นท้ายใน ศตวรรษที่ ๑๙ แห่ง คฤศต
ศักราช กรุง สยาม ได้ เปลี่ยนรูป ก้าว หน้า สู่ความ
เจริญ ขึ้น อย่าง ควรว ดั้งเกด ภายใต้ รัชกาล ของ
พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว ซึ่ง
ทรง ใฝ่ พระราชหฤทัย เป็น อย่าง ยิ่ง ยอด ประเทศ
สยามได้ สร้าง ทาง รถไฟ, สร้าง การ ไปรษณีย์
และ โทรเลข ทำการคมนาคม กับ ต่าง ประเทศ ทั่วโลก

กับทั้งคำริจะ วาง วิธี ทำ การทหน้า, เลิกการพนัน, เลิกทาส, วางโครงการ ศึกษาอย่างแบบชาวยุโรป ส่วน คณะ รัฐบาล นั้น ก็ได้ จัด วาง แบบ แผน ใหม่ ตั้ง กระทรวง ทบวง การ อย่าง แผน ปัจจุบัน วาง วิธี การ ทาง ศาสดิ ศักดิ์ ยศ ตติกรรม เรียบร้อย กับ ทั้ง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง คณะกรรมการ สำหรับ ร่าง กฎหมาย เดิม ตาม หลัก ของ ชาวดะวัน ตก ถ่วงมาถึงต้น ศตวรรษ ที่ ๒๐ แห่ง ศตศต ศักราช ประเทศสยาม ก็ เป็น ประเทศ ที่ เจริญ ทัน สมัย ดำเนิน การ บ้าน เมือง รอยกับ ชาวดะวัน ตก. กล่าว ทาง ส่วน สัมพันธ์ ของ ชาติ, ประเทศ สยามเตรียมตัว พร้อมจะ เข้า ยึด ตำแหน่ง ของ คน ใน ฐาน เป็น ประเทศ ๑ ใน ครอบครัว ของ ประเทศ ชาติ ดะวัน ตก ด้วย เหมือน กัน.

ฐานะ ความเป็น ไป ของ ประเทศ สยาม เปลี่ยน เจริญ ขึ้น มาก สภาพ เดิม ครัง ที่ ได้ ทำ ตัญญา กัน นั้น ส่วนมาก เป็น อัน คำนึง ดัน ไป แล้ว แต่ หนึ่ง สั

สัญญาอัน เป็น ข้อห้ามอย่างเคร่งเครียดคงเป็นอยู่ใน ลักษณะ เดิม และ ไม่ใช่ แต่ เพียง คง เดิม อยู่ เท่านั้น — — — อาศัยจากข้อ คำแปลข้อ ความ สัญญา บาง แห่ง ให้ เป็น ไป อย่าง เคร่ง เครียด, ยิ่ง ทำให้ เป็น สิ่ง แฉ่น จะ หนัก มาก ขึ้น เช่น ข้อ ความ ใน สัญญาตอน กล่าว ถึง ว่า ชาว ต่าง ประเทศ ทุก คน เมื่อ เกิด คดี ความ ให้ ชน ศาสตร์ นั้น นำ มา แปล กัน เป็น ความ ว่า ชาว ต่าง ประเทศ ทุก คน ต้อง ได้ รับ ยก เว้น ไม่ ต้อง ชน ศาสตร์ ไทย กับ ที่ ไม่ ยอม อยู่ ได้ กฎหมาย ไทย ด้วย ซึ่ง เห็น ว่า เป็นการรุนแรง ยอมรับ ไม่ได้ แม้ เช่น นั้น ก็ ดี ถ้า การ ยก เว้น จำกัด แต่ เฉพาะ ชาว ยุโรป ตรง ตาม ที่ ได้ ตั้งใจ แต่ แรก นั้น ฐานะ ของ การ ก่อ จจะ ทน กัน ได้ เพราะ ภัย หนาว ชาติ ชาว ตะวัน ตก กลับ ชน ถิ่น อำนวย ตาม สัญญา ให้ สิทธิ การ ยก เว้น นั้น แก่ ชาว ภาค อาเซีย จำนวน หลาย พัน รวมทั้ง ผู้ คน ที่ อยู่ใน ประเทศ ราช ซึ่ง อยู่ ทาง ภาค อาเซีย ด้วย เพราะ ฉะนั้น จึง นับ รวม คน เหล่า

นั้น เป็น คน ชน อยู่ใน กฎหมายของชาว ยุโรปทั้งสิ้น
 การ นับ คน เหล่านี้ซึ่ง ไม่ใช่ ผู้มีกำเนิดชาติในความ
 เจริญของประเทศภาคยุโรปให้เป็นคนในบังคับของ
 หน้ะประเทศภาค ยุโรป นั้น เป็น ข้อ ที่ไม่มีเหตุผล
 คิดต่อในทางปกครองหรือในทางกฎหมายยุติธรรม
 อย่างใดเลย และ เหตุที่ เป็น ไป ได้ เช่นนี้ ก็ เสมือน
 กับ ปลก ชาว อาเซีย ที่มี ภูมิ ดำเนา อยู่ใน ดัยาม ให้
 คน ชนนี้ รู้ ดีกว่า ว่า คนมีทางจะหลีกหนีกฎหมายของ
 รัฐบาล ดัยาม และ การ ลงโทษ ได้ ดี ด้วยเหตุนี้
 ชาว มหมัด ที่ มา จาก มลายู แยกทมิฬ ที่ มา จาก
 อินเดีย, แยกชวา, จีน ที่ มา จากเมืองมาเก๊าเมือง
 ขึ้น ของ ปอร์ตุเกส, พม่า, เขมร, ญวน คน
 เหล่านี้ทั้ง หมด ได้ รับ ยก เว้น ไม่ ต้อง ขึ้น ศาล ไทย
 และ ไม่ ต้อง อยู่ใต้ กฎหมายไทย, แม้ แต่ คน เหล่า
 นี้ จะ ได้ มี ภูมิดำเนา อยู่ใน กรุง ดัยาม อย่าง มั่นคง
 ถาวรแล้ว วิถีเช่นนี้ ได้ ผลประโยชน์ และ ให้ ความ
 สะดวกมาก ถึง กับ พวกจีน และ บาง ที่ คนไทย ก็มี

ไปขอ หนังสือ กงสุล ทำคน เป็นคน อยู่ใน บังคับของ
ชาติ ต่าง ๆ ที่ได้ ทำ สัญญา กับ ประเทศ ดยาม.

เพราะเหตุ ผล ดัง กล่าว มา แล้ว น ทำให้ ผู้ คน ที่
อยู่ใน ดินแดน ดยาม ผ่านพ้น จาก กฎหมาย การ ปก-
ครอง และ การวาง โทษ ของ รัฐบาล ดยามมี จำนวน
มาก ขึ้น และ รัฐบาล ดยาม มอง เห็น อยู่ ว่า ซึ่ง จะ
วาง ตัว บท กฎหมาย เดียวใหม่ ให้กฎหมาย มี อำนาจ
เหนือชน ชาติ และ บังคับ ต่าง ประเทศ นั้น ย่อมเป็น
ไป ไม่ได้ นอกจาก ขอ ความ ตกตง จาก กระทรวง
การต่าง ประเทศ ของ นา ๆ ชาติ ใน ยุโรป เดียว ก่อน
เป็น คนแรก เมื่อ ประเทศ ดยาม จะ ตรา พระราช
บัญญัติ การ ศึกษา ทัว ไป บังคับ ให้มีการ ศึกษา
เป็น แบบ เดียว ทัว หน้า ถิ่น นั้น ประเทศ ชาติ ๓ ใน
ยุโรปได้ ยื่นมือ เข้า ทำการ ขัดขวาง ทันที ด้วยเป็น
อำนาจ บังคับ ไปถึง ชาว มหมัด อัน เป็น คน อยู่ ใน
บังคับ ของ ชาติ ตนด้วย เพราะ พระราชบัญญัติ นั้น
บังคับ ให้เด็ก หญิง มหมัด ต้องไปโรงเรียน แม้ ใน

เดือน ถือ บวช เพราะเหตุที่เกี่ยวกับเด็ก จำพวก
 นั้นเท่านั้น พระราชบัญญัติการศึกษาของประเทศ
 ดัยามก็ประกาศไม่ได้ และพระราชบัญญัติว่า
 ด้วยเครื่องหมายสินค้าก็เช่นเดียวกัน นับตั้งแต่
 วันที่ได้ประกาศแล้ว ก็คงเป็นตัวอักษรตายอยู่
 นั้นเอง เพราะเหตุที่ผู้ที่ยื่นขอเข้ามาขีดขวางนั้น
 โดยมากเป็นชาวต่างประเทศ และรัฐบาลดัยาม
 ก็ไม่สามารถที่จะชักชวนให้พวกนั้นยอมตกลง
 ได้ คนในบังคับของชาติ ๑ ได้รับผลประโยชน์
 จากการขีดขวางคราวนั้นมาก แม้แต่จะตรา
 กฎหมายอันมองเห็นได้โดยชัดว่าเป็นเพียง พระ
 ราชบัญญัติ จำหรับให้ตรวจตราทำความเรียบร้อย
 ให้แก่กรุงเทพฯ ก็ยังจะประกาศใช้ลง ไปไม่ได้
 หรือจะประกาศใช้ได้ ก็ต่อเมื่อได้หนักหน่วงชักช้า
 อยู่เป็นเวลานาน ต้องเดิรเหิรกันลำบากอย่าง
 ยิ่ง จึงได้รับอนุมัติจากสถานทูตต่างๆ กว่า ๑๒
 แห่งโดยไม่มีเหตุผลข้ออ้างอย่างใด.

ผู้กระทำผิดได้ผลจากวิธีนี้

สัญญา ยกเว้นให้คน ในบังคับไม่ ต้อง ขึ้น ศาล
ไทย ดังนี้ เป็น ทาง ที่ ช่วย ทำให้ ผู้กระทำผิด ตั้ง
สำนัก กระทำผิดได้ ถ้า หาก จิน ๑ ซึ่ง เตรียม ตัว คำ
ผิด เดือน หก ห้า ภาย, หรือ แยก อับดุลราฮิม จะ
ตั้ง บ่อน เล่น การพนัน ไม่ ให้ ตำรวจ ๑ มา ทำการ ฆ
ขวาง, ทั้ง ๒ คน ย่อม เตรียม อาวุธ ไว้ ป้อง กัน คือ
ไป ขอ หนังสือ กงสุล มา ประจำ ตัว นั้น เรียก ว่า
เป็น ทาง ของ คน ฉลาด.

อนึ่ง ธนาคารเงินของ ประเทศเป็นรายได้ ที่ ได้
ตาม สัญญา เดิม นั้น ก็ เหลือ ที่ จะ ทน ต่อ ไป ได้ แล้ว
วิธี ขยาย การ ศึกษา ให้ แพร่ หาย ทั่ว ไป นั้น
ต้อง เสีย ค่า ใช้จ่าย แรง มาก ขึ้น สำหรับ ผู้ กัด และ
จ้างครู เป็น จำนวน หาย พัน อนึ่ง การ จะ ทำ บำรุง
กดีกรรม ของ ประเทศ ซึ่ง ยัง ไม่ ได้ รับ ความ เจริญ
คืบหน้า ก็ จำ ต้อง เปลือง ค่า ใช้จ่าย อีก มากมาย หนัก
หนา การ ผลัก ความ ยุติธรรม ทาง การ ปกครอง ให้

เป็นที่พอเพียง ก็ต้องใช้ผู้พิพากษาตุลาการซึ่งมีความสามารถได้รับการศึกษาอย่างสูง อันทำให้ต้องเปลืองรายจ่ายจำนวนมากด้วยเช่นเดียวกัน ทางการค้าขายก็ต้องเปลืองรายจ่ายมากขึ้น เพราะเหตุที่ได้ตราพระราชบัญญัติการค้าขายขึ้นนั้นเอง. การดำเนินเพื่อความสำเร็จทั้งหลายย่อมต้องใช้เงินทั้งนั้น. ประเทศสยามจึงเริ่มรู้สึกตัวว่าการจะเปลี่ยนแปลงสภาพการปกครองให้ก้าวหน้าเจริญขึ้น ย่อมยากที่จะเป็นได้ด้วยรัฐบาลขาดแคลนทางฐานะการเงิน เพราะเหตุที่มีรายได้น้อยเนื่องแต่ทำสัญญามาแต่ต้นเช่นเดียวกับรัฐบาลสยามไม่สามารรถจะใช้อำนาจกฎหมายแผ่ไปให้ถึงชาวต่างประเทศได้นั้นเอง ถ้าหากประเทศสยามจะดำเนินการวิธีสู่ความสำเร็จต่อไป, การก็เบนที่แน่ชัดแล้วว่าต้องเลิกสัญญาเดิมให้สิ้นเชิง.

แม้เช่นนั้นก็ตาม ดูเหมือนไม่มีทางที่จะเป็น

ไปได้เลย คำตักเตือน กัด, ขอร้อง กัด, วิงวอน
 กัด, ไม่เกิด ผลแม้แต่อย่างใด ก็เมื่อสัญญา
 เหล่านั้น ร่างเขียน ขึ้นโดยหวัง ประโยชน์ ให้แก่พ่อ
 คำไม่มี กำหนดเวลาและ ไม่เป็น ที่สิ้นสุด ดังนี้ แล้ว
 ประเทศ สยามก็ ตกอยู่ใน อาการหมดหวัง ปราศจาก
 ทางจะ แก้ไข ได้ ใน ที่สุด ประเทศ ญุ่น สามารถ
 ทำการ ถอนตัว ออกพ้น ได้จากสัญญา ะหนักเดียวกัน
 น ก็นองแต่แต่ง แล่นยานภาพในทาง ทหารของคน
 ใน คราว สงคราม จีน กับ ญุ่น แม้ สยาม จะ ถอน
 ตัวจาก สัญญาได้ โดยลักษณะเช่นนั้นบ้างก็ ประ-
 เทศสยาม ก็ยังห้ามกำลัง ทหาร มากมาย พอจะแต่ง
 แล่นยานภาพ เช่น เดียว กัน นั้นได้ ไม่.

บรรพ ๒

จุฬาราชมนตรี ๒๔๕๐ กรุงสยาม ทำสัญญาใหม่
 กับ ฝรั่งเศส อีก ฉบับ ๑ มีข้อความว่า ให้ชาว

อาเซย์ทเป็น ผู้อยู่ในบังคับฝรั่งเศสชนแก่ ศาลไทย
 แต่การ ทำสัญญาให้ ความ สะดวกครั้งนั้น กรุงสยาม
 ต้องเสียผล ให้แก่ กรุงฝรั่งเศส เป็น ค่า มาก มาย
 กรุง สยาม ต้อง ยอมให้ ชน ชาติ และ บังคับ ฝรั่งเศส
 ทุก คน มีสิทธิ อุดรภาพในกรุงสยาม เดิมชด้วยชาว
 สยามเอง ทุก ประการ ยิ่งกว่า นั้น กองทัพ ฝรั่งเศส
 ยังมีอำนาจ เรียกคดี จากศาลไทย มา พิจารณาเอง
 ได้ ในเมื่อ จำเลยในคดีนั้น เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส
 ซึ่งมา ชน ทะเบียน ที่ กองทัพ ก่อน พ.ศ. ๒๔๕๐ และ
 ถ้าหากใน คดี ๑ คดีใด ที่ชน ชาติและ บังคับฝรั่งเศส
 ได้รับ คำพิพากษา ของ ศาลไทย แล้ว และ จำเลย
 ใน คดี นั้น อุทธรณ์ คำพิพากษา คำพิพากษา ศาล
 อุทธรณ์ นั้น ต้อง มี ราย นาม ผู้พิพากษา ชาว ยุโรป
 ๒ คน ลง นาม เห็น ชอบ ใน ที่ สุด สัญญา ฉบับนี้
 ก็ได้ ประทับ ตราลง โดยการ “ แก้วไข ” เขตต์
 พรหมแดน ระวัง กรุง สยาม กับ อินโดจีน เสียใหม่
 ให้ถูก ต้อง และ สยาม ยอม ยก เมือง พระตะบอง,

เมืองเลียมวราฐ และเมือง ศรีโสภณให้แก่ ฝรั่งเศส
 ส่วนผู้ที่อยู่ใน บังคับฝรั่งเศส ซึ่งมี ชาว อาเซีย
 ดิถี พิเศษ ยังคง เป็น อยู่ตามเดิม และ ใน อาการ
 เช่น เดียว กัน ข้อ ความใน สัญญาเกี่ยว ด้วยเรื่อง
 เก็บ ภาษีตาม สัญญา ฉบับ ที่ ทำ กัน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๘
 ก็คง เป็น ไปใน ลักษณะ เดิมอยู่ นั้น เอง.

ดุษุทธศักราช ๒๔๕๒ สัญญาในลักษณะเดียวกัน
 อังกฤษก็ได้ ยอมทำให้ แก่รัฐบาล สยามด้วยเหมือนกัน
 ยอมให้ถือ ว่า ชนชาติ ยุโรป หรือ อาเซีย ที่อยู่
 ใน บังคับ เหมือน กัน หมด ตาม สัญญา ฉบับ
 อังกฤษ ยอม ยกเลิก ดิถี พิเศษ ของ ชน ชาติ บังคับ
 อังกฤษ ตั้ง แต่ นั้น เป็น ต้น ไป แต่ การ ตอบ แทน
 อังกฤษ คราว นั้น เป็น ค่าที่ หนัก ยิ่งกว่า นั้น อีกมาก
 ชนชาติ บังคับ อังกฤษ ทุกคน ย่อม มีดิถี อุดมภาพ
 ทำได้ ทุก อย่าง ทุก ประการ เช่น เดียว กับชาวสยาม
 และ กงสุล อังกฤษ มีอำนาจ ที่จะ เรียก คดี มา จาก
 ศาล ไทยและ พิจารณา คดี เอง ได้ เมื่อ จำเลย ใน

คดี นั้น เป็นคนใน บังคับอังกฤษ ซึ่งลง ทะเบียนก่อน
วันใน สัญญา และจำเลย ชะนิต นั้น จะไม่ ต้อง ตก
อยู่ภายใต้ อำนาจ ของ กฎหมายไทย ที่ ประกาศ ใช้
แล้ว นั้น เลย นอกจาก นั้น ในสัญญา นี้ ยังมี ข้อ
ความ เต็ม อีก ว่า ที่ บริหาร ราชการ ชาว ยุโรป จะ
ต้อง นิ่ง เป็น ตุลาการ ในคดี ใด ๆ ที่คน บังคับอังกฤษ
เป็น จำเลย และ ถ้า หากคดี ใด จำเลย เป็น ชนชาติ
อังกฤษ แล้ว การ คัดเลือก คดี นั้น ต้อง ใช้ ความ เห็น
ของ ที่ บริหาร กฎหมาย ชาว ยุโรป เป็น บันทัดฐาน
และ สัญญา ฉบับ นี้ ประทับตรา แฉลง ไป ได้ โดย
กรุง สยาม ต้อง ยอม ยก อาณา เขตต์ ส่วน ๑ คือ เมือง
กัณฑ์, เมือง ตรัง กานู, เมือง ไทรบุรี, เมือง
ปลัด ให้ แก่ ประเทศ อังกฤษ ใน ข้อ สัญญา ที่
บังคับ ให้ มี ที่ บริหาร กฎหมาย ชาว ยุโรป นั้น ไม่ มี
กำหนด เวลา จำกัด ส่วน ข้อ ความ ใน สัญญา เกี่ยว
ด้วย การ เก็บ ภาษี นั้น คง เป็น ไป ตาม ฉบับ พ.ศ.
๒๓๘๘ ดังนั้น ก็ จัด ได้ แล้ว ว่า กรุง สยาม ให้ สิทธิ

แก่ประเทศอังกฤษ อย่างไม่มีอะไรให้อีกได้ ส่วน
ผลที่ได้ รับ ก็คือ มีอำนาจทาง ชำระ คดีความเอง เท่า
นั้น ส่วนการ จะขึ้น อัคราภิบาลนั้น ดุยง จะไกล
มือ ออกไป ทุกที.

เวลาล่วง มา ๘ ปี การจะแก้ไขเปลี่ยนแปลง
แนว สัญญาต่อไป อีกนั้น ดูเหมือนว่าจะ เป็นไปไม่
ได้ ฤ พุทธศักราช ๒๔๖๐ ประเทศสยามได้ ร่วมมือ
ในมหายุทธสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร ประ-
การ สงคราม กับ ประเทศเยอรมัน กับ ทั้งได้ สง
กอง ทหาร ซึ่ง เป็น นัก บิน ส่วน มาก ไป ยัง ประเทศ
ฝรั่งเศส เมื่อมหายุทธสงคราม นั้นได้ ชัยชนะ สงบ
ลงแล้ว กรุงสยาม จึงได้ ร้อง ขอไป ยัง บรรดา สัม-
พันธมิตรของตน ซึ่งต่างนั้งประจำโต๊ะ แห่ง สภาสงบ
ศึก ที่ เมือง แวร์ ซิต.

กรุงสยามเป็นสัมพันธมิตรประเทศ ๑

สยาม ร้อง แก่ บรรดา สัมพันธมิตร ว่า “เราทั้ง
หมด ที่ได้ ทำ สงคราม ด้วยกัน นี้ เรียง บ่า เรียง ไหล่

กันไปที่เพื่อสิทธิของอนุประเทศ และเพื่อหนทางอันกว้างใหญ่แห่งธรรมะ ถ้าหากว่าเราได้ทำการต่อสู้เพื่อป้องกันชาติที่อ่อนแอให้ผ่านพ้นจากชาติมหาอำนาจอันมีความโหดเหี้ยมยิ่งใหญ่อะลเวีย และทำลายอยุธยาธรรมแต่ครั้งเดิม จึงได้ทำสงครามดังที่เราได้เคยกล่าวอยู่บ่อยๆ นั้นแล้ว จะไม่เป็นทางถูกและยุติธรรมหรือที่ประเทศสยามควรจะเป็นอิสระพ้นความกดขี่บีบคั้นจากสัญญาเก่าที่ได้ทำมาแต่ก่อน ซึ่งในบัดนี้เมื่อฐานะของประเทศสยามได้เจริญเปลี่ยนแปลงแล้วเป็นภัยสำคัญถึงกับแทบทรงตัวไม่ได้?”

พวกคณะทูตทั้งหลายต่างขยับตัวไปมา มีผู้พูดหรือเป็นทางยุติธรรมกันอยู่ ๒-๓ คำ แต่บรรดาผู้ทมิฬนั้นก็นอนนิ่งนอนนิ่ง ผู้ใดกล้าพูดออกมาให้เป็นเหตุขาดไม่ ประธานาธิบดีวิลสันแห่งประเทศอเมริกาตอบว่า “ท่านพูดถูกแล้ว อเมริกาจะทำสัญญานับใหม่ให้แก่ประเทศสยาม ยกเลิก

สิทธิพิเศษที่กล่าวไว้แต่เดิมโดยสันเขิง และอเมริกา
จะทำให้ใน ฐาน ที่ เป็น การกระทำ อันรักยุติธรรม
อย่าง ๑ ไม่พึง ประสงค์ จะ ได้ รับ ตอบแทน แม้ แต่
อย่างใด” ทั้ง นี้ จัก ว่า เป็น ความ คิด เห็น อัน เกิด
ขึ้นใหม่ในวง คณะ ทูตานุทูต หนา ๆ ชาติ ความ ยุติ-
ธรรม และ สิทธิ ระวัง ชาติ นั้น เป็น ความหมาย
อย่าง ๑ ซึ่ง ไม่ ใช้ พูด แต่ ปาก.

ถ้า พุทธศักราช ๒๔๖๓ ประธานาธิบดี วิลสัน แห่ง
สหภาพรัฐ อเมริกา ก็ได้ ทำ สัญญา ฉบับใหม่ ให้ แก่
ประเทศสยาม ตาม ที่ สัญญา ไว้ เพราะ เหตุ ที่ อเมริกา
มองเห็น ณั้ด แน่ แล้ว ว่า เวลานี้ แผน การปกครอง
ของ รัฐบาล สยาม ก็ ดี การ ฝ้าย กฎหมาย รักษา
ความ ยุติธรรม ก็ ดี กรุง สยาม ได้ จัด ทำ เป็น ที่
เรียบ ร้อย ดี แล้ว อเมริกา จึง ยอม ยกเลิก สิทธิ
พิเศษ อัน ดังวน ไว้ แต่ เดิม โดย มิ ได้ หวัง ผล เป็น
ค่า ตอบแทน หรือ มีความ เข้าใจ เป็น ทางลับ ระวัง
กัน เลย แต่ มี ข้อ แย้ง อยู่ หนึ่ง ว่า นับ

เวลาภายใน ๕ ปีตั้งแต่ประเทศสยามได้ประกาศ
 ใช้กฎหมายครั้งแรกที่สุด กงสุลอเมริกันยังคง
 มีสิทธิขอเรียกคดีใดๆที่ชาวอเมริกันเกี่ยวข้องกับ
 จากศาลไทยไปพิจารณาเองได้ในเมื่อเห็นว่าจำ-
 เป็นเพื่อประโยชน์ผดุงความยุติธรรมเป็นอย่างยิ่ง
 แม้ว่าจะขัดแย้งการส่งคดีสิทธิขอเรียกคดีไปพิจารณา
 ได้ เช่นนี้มิได้กระทำโดยดั่งที่กล่าวก็จริง แต่
 ก็เป็นข้อรับประกัน ส่วน ๓ สำหรับชาวอเมริกันมิ
 ให้ต้องรับคำพิพากษาอันผิดหลักยุติธรรม ข้อ
 นี้ฝ่ายกรุงสยามต่างมีความยินดีให้สิทธิอันนั้น
 เพราะเหตุว่ามีความเชื่อมั่นในศาลของตนว่าย่อม
 ทำการเที่ยงตรงเป็นบรรทัดฐาน ยิ่งกว่านั้นสัญญา
 ฉบับใหม่ก็ยกเลิกสัญญาฉบับเดิมเมื่อ พ.ศ.
 ๒๓๘๘ โดยสิ้นเชิง และฝ่ายอเมริกันนั้นเมื่อยอม
 รับรองสิทธิของสยามในการเก็บภาษีแล้ว ก็
 ยอมตกลงว่าสยามมีสิทธิจะเก็บภาษีสินค้าอเมริ-
 กันได้ตามพอใจ และมีข้ออื่นบ่งไว้ด้วยว่า

ประเทศอื่น ๆ ที่ได้ ทำ สัญญา กับประเทศ สยามควร
จะ ยอม ทำ สัญญา ให้ แก่ ประเทศ สยาม โดย ไม่ คิด
หวังประโยชน์ หรือ ผลตอบแทน เช่นนี้ ด้วย สัญญา
ฉบับใหม่ นี้ มี กำหนด ๑๐ ปี เมื่อใกล้ จะ สิ้น อายุ
สัญญา แล้ว ให้ แจ้ง แก่ กัน ทั้ง ๒ ฝ่าย ภายใน เวลา
๑ ปี กับทั้ง กล่าวไว้ ชัดด้วยว่า แม้ สิ้น อายุ สัญญา
ฉบับ นี้ สัญญา ฉบับ เก่า ก็ จะ ไม่ คืบ อายุ อีก
นี้แหละ คือ อากาเร ที่ อเมริกา นำ ทาง ประเทศ สยาม
สู่ อุตสาหกรรม.

บรรพ ๓

เมื่อ สัญญา ฉบับ ว่าง กรุง สยาม กับ สห
ปาณรัฐ อเมริกา ได้ ลง นาม ซึ่ง กัน ทั้ง ๒ ฝ่าย เรียบ
ร้อย แล้ว กรุง สยาม จึง เตียบ เคียง ไป ยัง ประเทศ
ฝรั่งเศส และ อังกฤษ ขอให้ ทำ ตาม แบบ ที่ อเมริกา
ทำ ได้ แล้ว นั้น ฝ่าย อังกฤษ ตอบว่า เมื่อใด ที่ ประ-

เทศ มหาอำนาจ อื่นๆ ในโลก ยังมิได้ ทำสัญญาโดย
ลักษณะ คล้าย ฉบับที่ อังกฤษ ทำให้ ประเทศ สยาม
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ นั้นแล้ว ก็ ออกจะ เป็น การ ‘ดัก
ก่อน ห้าม’ เกินไปที่ กรุงสยาม ขอให้ ประเทศ อังกฤษ
แก้ไข สัญญา ให้ ประโยชน์ ยิ่ง กว่า นั้น ไปอีก
ฝ่ายฝรั่งเศส ตอบ นำ พัง อยู่บ้าง แต่ก็ ไม่ใคร่ มีผล
อย่างใด เวลา ต่อมา อีก ๓ ปี หดก ชัย ที่ มุ่ง ไว้ ก็ มิ
ได้ ชัย เข้า มา ใกล้เคียง ได้ ทำ สัญญา กับ ฝรั่งเศส
อีก ฉบับ ๑ เกี่ยว ด้วย มิตรภาพ ระหว่าง กรุง
สยาม กับ ประเทศ ราช ของ ฝรั่งเศส ทาง ภาค ตะวัน
ออก คือ ประเทศ อินโดจีน ของ ฝรั่งเศส นั้น ฐานะ
การเมือง ของ เมือง ฮานอย (อินโดจีน) ใน เวลา
นั้น ทำให้ ปัญหา ของ กรุง สยาม เพิ่ม ความ ลำบาก
มากขึ้น กับ ทั้ง ฝรั่งเศส ก็ วิพากษ์ ว่า จะ
เพิ่ม ความ ยุ่งยาก ให้ แก่ ฐานะ การเมือง ของ อินโด
จีน อีก จึง ได้ ตกลง กัน ว่า สัญญา มิตรภาพ ระหว่าง
อินโดจีน กับ กรุง สยาม จะ ไม่นำ มาก ถ้าว ใน สัญญา

ญาระวาง กรุง สยาม กับ ฝรั่งเศส แยกให้เจรจา
 หรือ กันระวาง กรุง เทพ ๆ กับเมือง ฮ่านฮยโดยตรง
 ด้วยเหตุนี้ กระทรวงการ ต่าง ประเทศของ ฝรั่งเศส
 จึง มอบ การ หรือ ทำสัญญา ฝรั่งเศส ฉบับใหม่ แก่
 อัครราชทูต ฝรั่งเศส ประจำกรุง เทพ ๆ ซึ่งเป็นผู้ ใฝ่
 ใจ เจรจา ใน เรื่อง เกี่ยว กับ อินโดจีน มา โดย ตลอด
 ครั้น อัครราชทูต ฝรั่งเศส มาถึงกรุง เทพ ๆ เมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๖๗ ก็ลงมือ ดำเนิน การเรื่องนี้ ให้ เป็น ที่เรียบร้อย
 โดย เร็ว.

ในเวลาเดียวกันนี้ เรื่อง สิทธิ พิเศษ เพิ่ม ความ
 ยศคุณธรรม และ ความ เด็ดร้อน ยิ่งยาก มากยิ่ง ขึ้น
 มหาทุพถั่งคราม ที่ เกิด ขึ้น ทำให้ สิทธิ แห่ง สัญญา
 ที่ ประเทศ เยอรมัน และ ออสเตรีย ยังการี ทำ ไว้ กับ
 ประเทศ สยาม ขาด จาก กัน แต่ ประเทศมหาอำนาจ
 ใน ยุโรป อันมี จำนวนราว ๓๐ ชาติ ต่างทำ พหิการ
 ไม่ได้ ยิน คำร้อง ขอ อย่างไร ทั้ง ดั้น คง ยึด ถือ
 อำนาจตามกฎหมายใน สัญญาของตนเช่นเดิม เมื่อ

ดังนี้, นอกจาก ประเทศ สยามจะ จัด การ วิววน
 ขอร้องในทางหนึ่งทางใดให้น่า ๆ ประเทศมหาอำนาจ
 เหล่านั้น ย่อม ตก ลง คับ คั้น ดีทีเดียว โดย ไม่ต้อง เสีย ผล
 ประโยชน์แล้ว ก็ ไม่มีทางใดเปิดให้ สยาม หิน
 พัน ความ อยุติธรรม ไป ได้เลย ดูเหมือน การ
 ปราบฏ ณะ ชาติ แล้ว ว่า ปัญหา สำคัญ อัน นี้ ถ้า
 เติรวิธี อย่าง ธรรมดาจะเป็น ผล สำเร็จ ไม่ได้ อย่าง
 เด็ดขาด ยังมี อยู่ทาง เดียว ที่ เห็น ว่า จะ นำ ไป
 ถึง ความ สำเร็จ — ถ้า ผล นั้น ยังมี ทาง ที่ จะ สำเร็จ
 — ก็ คือ ความ สามารถ ของ บุคคล ที่ จะ แสดง ให้
 ปราบฏ ณะ ค่าถว่าการต่างประเทศ ของ นา ๆ ประ-
 เทศ ใน ยุโรป เหตุผล ข้อ สำคัญ อัน นี้ มีอยู่ ว่า
 บรรดา ข้าราชการในกระทรวงต่างประเทศของนา ๆ
 ประเทศ ใน ยุโรป หาก มี ผู้ใด รู้ ฐานะ ความ เป็น ไป
 ของ ประเทศสยาม อย่าง ถูก ต้อง แท้จริง ไม่ อีก
 ประการ ๑ บรรดา ผู้แทน นา ๆ ชาติ ชาว ยุโรป ที่มา
 ประจำอยู่ กรุง เทพ ๗ นั้นแล้ว ต่างก็ ไม่ ยากยอมเด็ก

สิทธิที่ได้รับอยู่แล้ว ให้หลุดมือไป เมื่อเช่นนั้น
ตาม ซึ่ง ทาง กรุงเทพฯ จะเจรจา หรือ ไป ยิงนา ๆ
ชาติ ใน ยุโรป เป็น ระยะทาง ห่างไกลกัน นั่นก็ยอม
จะต้อง ประสพ อุปสรรค แต่แรก อยู่เอง.

ความคิดเห็น เหล่านี้ อาศัยความ ช่วยเหลืออัน
สามารถ แห่ง พระ วรวงศ์เธอ พระองค์ เจ้าไกรทศ
ประพันธ์ เสนาบดีกระทรวง ต่างประเทศ ของ กรุง
สยาม เป็นส่วนใหญ่ พระองค์ทรงเป็นผู้รอบรู้ กิจการ
ฝ่าย ทูต กว้างขวาง ถึง ซึ่งทั้ง ในยุโรป และ อเมริกา.
พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖ พระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัว ทรงไว้วางพระราชหฤทัย มอบโชคเคราะห์ของ
บ้านบ้าน เป็นข้อสำคัญ ยิ่งของ กรุงสยาม นี้ไว้ ใน
อารักขา ของ ที่ ปรีกษาราชการ กระทรวง การ ต่าง
ประเทศ ซึ่ง เมื่อรับราชกิจ อันมีหน้าที่ ต้องคณเจร
นั้นแล้ว ก็ลงเรือ เติรทาง ออกจาก กรุงเทพฯ เมื่อ
ฤดูใบไม้ร่วง พ.ศ. ๒๔๖๗ และ เพื่อ ให้ เป็น การ
พร้อมเพรียง กับ ผู้แทน ทูต ของ ประเทศ สยาม ซึ่ง

ประจำอยู่ตามประเทศต่าง ๆ ทุกประเทศ ปีต่อ
 นั้น ตลอดไป จึงต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งเพื่อ
 ชี้แจงให้กระทรวงต่างประเทศของนา ๆ ประเทศ
 มีความเชื่อถือเห็นจริง และยอมยกเลิกสิทธิ
 พิเศษเดิมอันครอบงำเหนือกรุงสยาม นั้นเสีย.

เป็นความหวังของเราอย่างยิ่ง ว่าจะ
 การหารือของเรา กับกรุงฝรั่งเศสจะได้บังเกิดผล
 สำเร็จ อย่างงาม และสัญญา นั้น ก็จะได้ลงนาม
 กันเรียบร้อยก่อน ออกจากประเทศฝรั่งเศส แต่
 ทุกๆ คราวที่เราปราบอุปสรรคสำเร็จลง อุปสรรค
 ใหม่ก็เกิดขึ้น และอุปสรรคใหม่นั้นทำให้เนิ่นเวลา
 ไปอีก ถึงเช่นนั้น ก็ตาม ตกปลายคิมหันตฤดู จึง
 ได้เป็นที่ตกลงกันทั้ง ๒ ฝ่าย โดยเริ่มร่างสัญญา
 ระวังกันแล้ว สัญญาฉบับใหม่นี้ฝรั่งเศสจะ
 ได้ยอมยกเลิกสิทธิพิเศษแต่เดิมหมดสิ้น เว้นสิทธิ
 อันเกี่ยวข้องกับประเทศอินโดจีน นอกจากนั้น
 ยอมให้ชนชาติ และ บังคับฝรั่งเศสขึ้นศาลไทย มี

ข้อแม้ ขอเรียก คดีไป พิจารณาที่ ศาล กรุงสตูล และ
ยอมให้ชั้น อัคราภาณี ได้ ตามชอบใจ ได้รตาม
แนว สัญญา ฉบับใหม่ ของ อเมริกา ทุก อย่าง ข้อ
สำคัญ ยิ่ง กว่าอะไร ทั้งหลาย ก็คือ สัญญา ฉบับนั้นจะ
ได้เกษียณอายุ ภายในเวลา ๓๐ ปี ด้วยกัน ทั้ง ๒ ฝ่าย
เมื่อถึง เวลาที่ เรา จะ ออกเดินทาง จาก กรุงเพท ฯ
ไป นั้นเรา ก็เข้าใจ ว่าการ ทุกสิ่ง เป็นที่ เรียบร้อย ค่ะ.

บรรพ ๔

เมื่อไปถึง กรุงปารีส ราวเดือน ธันวาคม พ.ศ.
๒๔๖๗ นั้น เรา กลับ เกิด ความ หว่น กัด เป็น อัน
มาก ด้วยสัญญา พระราชไมตรี ฉบับใหม่ อยู่ใน
ลักษณะอันห่าง จากที่จะ ตกถึง กัน แล้ว ครั้งแรก
แห่ง การ ประชุม ของ เรา กับ อัคร ราชทูต ฝรั่งเศส
ประจำกรุงเพท ฯ เรา ก็ได้ เห็น ตระหนัก ว่า มีปัญ-
หาหลาย อย่าง เกิด ขึ้น ใหม่ เมื่อ ได้หารือ กัน ถึง

ข้อ ความ ใน สัญญา ต่าง ๆ หลาย ข้อ จึง เผย ให้
 เรา เห็น ชัด ว่า คำ แปล ที่ รัฐบาล ฝรั่งเศส ยึด ถือ
 อยู่ ก็ ดี และ คำ แปล ที่ รัฐบาล สยาม ยึด ถือ อยู่ ก็ ดี
 มี ความ เคลื่อน คลาด จาก จุดหมาย ซึ่ง กัน แล กัน ทั้ง ๒
 ฝ่าย และ ตาม คำ แปล ที่ ปรากฏ ใน ภาษา ฝรั่งเศส นั้น
 เป็น ข้อ ที่ รัฐบาล สยาม ไม่ สามารถ คด ลง ได้ เหตุ นี้ จึง
 ต้อง เจรจา หา ข้อ กัน ใหม่ ต่อ จาก นั้น เรา ต้อง ทำ
 งาน อย่าง เอา ใจ ได้ และ วิศก ร้อน ใจ อีก หลาย ดั บ-
 คาห์ ใน ที่ สุด รวบรวม เดือน มกราคม กระทรวง ต่าง ประ-
 เทศ ของ กรุง ฝรั่งเศส ยอม คด ลง ตาม แผน สัญญา อัน
 เป็น ที่ พึง พอ ใจ แห่ง รัฐบาล กรุง สยาม กับ ทั้ง
 ยอม บรรทุก ข้อ ความ ลง ไป ด้วย ใน ข้อ มอบ อำนาจ
 อนุญาต ใตตุลาการ ว่า ทั้ง ๒ ฝ่าย ต่าง คด ลง พร้อม กัน
 ว่า ใน เหตุ ใด ๆ ซึ่ง ๒ ฝ่าย ไม่ สามารถ ทำ ความ
 คด ลง ระวัง กัน ได้ โดย ทั้ง ทาง คณะ ทศ และ โดย
 ทาง อนุญาต ใตตุลาการ ก็ ดี ปัญหา ซึ่ง เกิด ขึ้น ระวัง
 ๒ ประเทศ นั้น จะได้ มอบ ให้ ศาล นานา ชาติ ดำเนิน

ผู้ชำระ คิดทำ ความ ตกถลง ประรองของ ระวัง กัน โดย
อาศัย หลัก ของ ดัชนีบาตชาติ สยามคม และ แม้ แต่
ปัญหา อัน เกี่ยว แก่ เกียรติศักดิ์ ของชาติ กิตติ หรือ
ปัญหาอันเกี่ยว กับผล ประโยชน์ อย่าง คำสัญญาระวัง
กัน กิตติ เมื่อตกถลง ระวัง กัน มิ ได้ แล้ว ก็ ให้
เสนอก เรื่อง ไป ยัง ศาลนานาชาติสากล เช่น เดียว กัน
ครั้นนั้น ร่างสัญญาฉบับนั้นเป็นทศกถลงระวังเราเรียบ
ร้อยแล้ว ก็ได้ นำข้อความใน สัญญานั้นเสนอกคณะ
เสนาบดี ฝรั่งเศส ซึ่ง ให้ ความ ตก ถลง เป็น ที่ เรียบ
ร้อย ใน ที่ สุด กำหนด แน่ กัน ว่า จะ ได้ ลง นามใน
สัญญาฉบับนี้ พร้อม กัน ณ วันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ.
ยี่อมศุ เหมือน ว่า ผล คำแจ้งใกล้มือ เราเข้ามาแล้ว.

ใน ระวัง ๓๐ วันที่ จด การ พิมพ์ ข้อ ความ แห่ง
หนังสือสัญญา ให้ลง นามกัน นั้น เรา ก็ เติร ทาง
ไป ยัง กรุงเฮก เพื่อเจรจาหารือ กับ ประเทศ
เนเธอร์แลนด์ (วิลันดา) ขอทำสัญญาใหม่ ก่อน
กำหนดวันเซ็นสัญญาฉบับกรุงฝรั่งเศส ๓ วัน แม้

ขณะ ดิน ฟ้า อากาศ แจ่มใส เช่นนั้น ก็ยังมีโทรเลข
ฉบับ ๑ ดัง มา จาก กรุงปารีส กล่าว ว่า ทาง กระ-
ทรวง ต่าง ประเทศ ของ ฝรั่งเศส ได้ รับโทรเลข จาก
ผู้ ช่วย ทศ ฝรั่งเศส ใน กรุงเพท ฯ ว่า เกิด เหตุกระ-
ทำร้ายร่างกายพยายาม ฆ่าภรรยาที่ ปรีกษากฎหมาย
ฝรั่งเศส ใน กรุงสยาม ขึ้น อย่าง ร้ายแรง เพราะ
เหตุ นั้น ด้ญญา ก็ ยัง เป็น อัน ตง นามกันไม่ได้ ชาว
น ระเบิด ขึ้น รวบรวม กับ ลูก กระสุน แดก.

เรา จึง รีบ กลับ กรุงปารีส ด้วย ความ หนักใจ
โทรเลข ถึง กรุงเพท ฯ ขอ ทราบ ข่าว อย่าง ละเอียด.
เรา ตก อยู่ใน ความ หวาด หวั่น เป็น เวลา หลาย วัน
เหตุการณ์ ก็ คง อยู่ใน ระวัง ตรามั้ง กิ่งกลาง ตั้ง
ที่ เรา หวาด เกรง มาก ที่ สุด นั้น ก็ คือ หนังสือ
พิมพ์ ฝรั่งเศส ของ ฝ่าย คณะ คำน จะ ลง ข่าวรุกราน
ประหัตประหาร เป็น ศัตรู เรา ซึ่ง ถ้า เป็น เช่นนั้น
ย่อม จะ ทำลาย หนังสือ ด้ญญา ฉบับ นี้ ให้ ละลาย
ลง ไป ได้ อย่าง ง่าย ที่ สุด อย่างไร ก็ ดี, เมื่อ ได้

รับ โทรเลข ตอบ จาก ทาง กรุงเทพ ฯ แล้วจึง ค่อยมี
 หวัง ชน บ้าง ความ ปราบกฏ ว่า ผู้ที่ กระทำ ความ
 ผิด ทำ ร้าย ร้างกาย ภรรยา ที่ ปรีกษา กฎหมาย ชาว
 ฝรั่งเศส นั้น เป็นคนเมามายเกินดี กัดังจนไม่รู้ ว่า
 ตนเอง ทำ การ อันใด จึง นับ ว่า เป็น ผู้ซึ่ง ไม่มี
 ความ รับ ผิด ชอบ ใน ตัวเอง การ กระทำร้าย เช่น
 เดียว กัน นี้ ย่อม อาจ เกิด ขึ้น ตาม ถนน ใน กรุงปารีส
 หรือ นครนิวยอร์ก ก็ได้.

งาน อัน ยาก ซึ่ง คง ค้าง อยู่ ให้เรา กระทำ ก็มี
 ประการ เดียว คือ ช้าง ให้ กระทรวงต่างประเทศ
 ของ กรุง ฝรั่งเศส เชื่อ ตาม ความ เป็น จริง เหล่านั้น
 แม้ ชื่อนั้น ผู้ ช่วย ทดฝรั่งเศส ใน กรุงเทพ ฯ ได้ ร้าย-
 งาน ไป เป็น ข้อ ความ ขัด กัน ก็ ตาม เราก็ ต้อง
 พยายาม ทำ ไป ทั้ง อย่าง นั้น โดย จะ ชัก ช้ำ รอ ผล
 แห่ง การ พิจารณา คดี ที่ เกิด ขึ้น นั้น ไม่ได้ ด้วยเหตุ
 ว่า ถ้า ฝรั่งเศส ยัง ไม่ ยอม ลง นาม ใน สัญญา แล้ว
 ซึ่งเรา จะ หวัง ทำ สัญญา ใหม่ กับ ประเทศ อื่น ให้

ดำเร็จ นั้น แทบไม่มี หวังเลย เพียง แต่ ที่กระทรวง
 การ ต่าง ประเทศ ของ ฝรั่งเศส ไม่ เรียก ร้อง เอา ค่า
 ปรับ ใน คดี เรื่อง นยง หา เป็น การ พอ เพียง สำหรับ
 เรา ไม่ เพื่อ เห็น แก่ ด้ ญญา ฉบับอื่น ๆ ที่ นานา ประ-
 เทศ จะ ทำ ให้ ด้อยาม เรา ต้อง พยายาม วิง วอน ให้
 กรุง ฝรั่งเศส ยอม ลง นาม ใน หนังสือ ด้ ญญา ฉบับ
 ใหม่ แม้ ใน ขณะ เกิด เหตุ เดือด ร้อน เช่น นั้น ให้ จง
 ได้ และ ต้อง ให้ ยอม เช่น โดย ไม่ เรียก ร้อง ดึง โด
 เพิ่ม เติม หรือ มี ข้อ แก่ ไข เปลี่ยน แปลง จาก ข้อ ด้ ญญา
 ที่ ร่าง แล้ว อย่าง ไດ เลย เพราะ หัก หนักหนา ที่
 การ เรื่องนี้ ไม่ ตก ไป เป็น เรื่อง ที่ หนังสือ พิมพ์ ฝรั่งเศส
 ศาสตร์ หยิบ ยก ขึ้น พด แต่ อาการ ที่ คณะ รัฐบาล ชุด
 นายแฮร์ริส จะ ถ่ม ลง นั้น ไม่ เป็น มงคล สำหรับ
 ด้ ญญา ของ เรา เลย และ กระทรวง การ ต่าง ประ-
 เทศ ฝรั่งเศส ก็ เกรง ว่า ถ้า หาก คณะ เสนาบดี ยอม
 ลง นาม ใน ด้ ญญา ดำเร็จ เรียบ ร้อย โดย ไม่ เอา ใจ
 ได้ กับ เหตุ ที่ เกิด ขึ้น นั้น แล้ว หนังสือ พิมพ์ ฝรั่งเศส

ของ คณะ คำน วิชา โฆษณา เรื่อง และ ดั่ง เดิม เกิน
ความจริง ทำให้ คณะ รัฐบาล ชดปัจจุบันถึงล้มลง
ก็ได้ ต่อ นั้น มา ก็ เป็น วัน ซึ่ง เรา วิตกร้อน ใจ อีก
ได้ หรือ, ดั่ง โทเรเลซี ได้ ตอบ, ชักชวน วิจารณ์, ออก
ความเห็น และ คำน ความเห็น ต่อ กัน ล่วง ไป อีก
สืบตาดะ ๑ ผล ของ การ ก็ คง ตก อยู่ บน เพลา แห่ง พระ
เป็น เจ้า แต่ ใน ที่ สุด ความ พยายาม ของ รัฐบาล
สยาม ก็ เป็น ผล ดำ เร็จ ฝรั่ง เค็ด ยอม ลง นาม ใน
สัญญา แต่ นั้น เป็น ต้น ไป และ ใน วันที่ ๑๕ กุม-
ภาพันธุ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ เวลา ๑ นาฬิกา อัครมหาเสนา-
บดี แฮร์รี โอต์ ใน ฐาน ที่ เป็น เสนาบดี กระทรวง ต่าง
ประเทศ กับ พระองค์ เจ้า จรูญ คักดี กฤดากร อัคร
ราชทูต ฝ่าย สยาม ได้ ลง นาม และ พระ นาม ใน
หนังสือ สัญญา อัน เป็น สิ่ง สำคัญ อย่าง ยิ่ง สำหรับ
อนาคต กาล ของ สยาม นั้น ภายหลัง ที่ได้ ทำ การ
ต่อสู้ ฝัก ฝัก ด้วย ความ ไม่ แน่ นอน มา แล้ว หลาย
เดือน เรา ก็ ได้ บรรลุ ผล ชัย ชะนะ ใน ที่ สุด !

บรรพ ๕

เพราะ เหตุที่เราต้องเสียเวลาหาทางเจรจาหา-
 รือ ทำ สัญญา ฉบับ ใหม่ กับ ฝรั่งเศส ทำให้เราไม่
 มี เวลา เปิด การ หา รือ กับ ประเทศ อังกฤษ ได้ มา
 จน ปลาย เดือน กุมภาพันธ์ ทาง กรุง ลอนดอน นั้น
 เมื่อ ถึง เกต ตู ภายนอก ก็ ทำให้ เรา ใจ เดียว อยู่ แล้ว
 อัครราชทูต อังกฤษ ประจำ กรุง เทพ ฯ ซึ่ง คง อยู่ ใน
 กรุง ลอนดอน โดย ประชุม อยู่ กับ เลื่อน บัด กระทรวง
 การ ต่าง ประเทศ ก็ พึง จะ ออก เติร ทาง จาก กรุง
 ลอนดอน ไป กรุง ด้ยาม หนึ่งใน รัฐบาล อังกฤษ ชุด
 คณะกรรมการ ซึ่ง เคย แสดง ความ พึง ใจ เป็น มิตร กับ
 กรุง ด้ยาม มา หลาย คราว บัด นี้ ก็ ต้อง ลา ออก
 จาก ตำแหน่ง แล้ว คณะ รัฐบาล ชุด คอนเซอเวตีฟ
 ได้ เข้า รับ ตำแหน่ง ทำการแทน ยิ่ง กว่า นั้น, เมื่อ
 ได้ ด้ เลื่อน บัด กระทรวง ต่าง ประเทศ ของ กรุง ด้ยาม
 ได้ เลียบ เคียง เจรจา กับ รัฐบาล อังกฤษ เมื่อ หลาย

เดิชน ก่อน ขอให้รัฐบาล อังกฤษ แก่สัญญา ทาง
พระราชไมตรีใหม่ อังกฤษ ก็มีคำตอบมาไม่เป็น
ทาง ยอมรับ คำ แต่ขอรับรอง ว่า ถ้าหาก จะให้มี
การสนทนา หรือ กัน ใน เรื่อง นี้ แล้ว ก็ ควร จะ
กระทำ กัน ใน กรุง เทพ ฯ, อัน เป็น คำขอ ซึ่งได้ตั้ง
เดิณาคติ ต่าง ประเทศ ของ กรุงสยามทรง รู้ ดีกว่าไม่
สามารถ จะ ปฏิเสธ ได้ ดังสรุป รวม ความ ว่า ฐานะ
ของ การณัติ เหมือน จะ ไกล จาก ความ หวัง.

ฝ่าย นาย ออดเคน แซมเบอเดน (เดิชน เป็น
เซอร์) เดิณาคติ กระทรวง การ ต่างประเทศนั้นเล่า
เมื่อเราไปขอสนทนาด้วยเป็นครั้งแรกที่ คำตาว่าการ
ต่างประเทศนั้น ก็ได้ แสดง จุด ความ เห็นของ ประ-
เทศ อังกฤษ ให้เรา ฟัง อย่าง จริง ใจ และ เป็น ทาง
เที่ยง ตรง ดี นาย แซมเบอเดน กล่าว ว่า รัฐบาล
สหปาดิรัฐอเมริกา ย่อม ยอม เลิก สัญญา ฉบับเก่า ให้
กรุงสยามได้ เพราะการค้าขายของชาวอเมริกันที่มี
อยู่ใน กรุง สยาม นั้น เมื่อกล่าว โดย ส่วน เปรียบ

เทียบแล้ว ก็เท่า กับ ว่า ไม่มีเลย ส่วน ฐานะของ
 กรุง อังกฤษ ต่าง กัน มาก ดิน ค้า ขา ออกของ
 กรุงสยามทั้งหมดตั้งเข้าไปในราชอาณาจักรอังกฤษ
 กว่า ร้อย ละ ๘๐ และ ดิน ค้า ขา เข้า ของ กรุงสยาม
 ก็ เป็น ดิน ค้า ที่ ส่ง ไป จาก ราชอาณาจักร อังกฤษ
 ถึง ร้อย ละ ๘๒ ถ้า หาก กรุง อังกฤษ ยอม ปลดปล่อย
 ให้ กรุง สยาม พ้น จาก ข้อ ห้าม ใน การ เก็บ ภาษี ขา
 เข้า ร้อย ละ ๓ และ ถ้า หาก กรุง สยาม ขึ้น อัตรา
 ภาษี เก็บ มาก ขึ้น ใน ทัน ที่ ทัน โต ก็ ย่อม จะ เป็น
 เหตุ ทำให้ บรรดา พ่อค้า พาณิชย์ ที่ เกยว ของ ไต
 รับ ความ ลำบาก เป็น อัน มาก เพราะ เหตุ นั้น แม้
 ระวัง เดียวกัน ประเทศ อังกฤษ เห็น เป็น การสมควร
 ยอม ให้ ประเทศ สยาม ขึ้น อัตรา เก็บ ภาษี จาก ร้อย
 ละ ๓ ไต บ้าง ก็ได้ แต่ ก็ ย่อม รู สัก มอง เห็น เป็น การ
 ยุติธรรม ไม่ได้ ใน ข้อ ที่ จะ ยอม อนุญาต ให้ กรุง
 สยาม เก็บ ภาษี ได้ ตาม ชอบใจ อีก ประการ ๑ เมื่อ
 พาณิชย์การ ของ ชาว อังกฤษ ที่ มี อยู่ ใน ประเทศ

ดัยาม มี ส่วนได้ ส่วนเดียวเป็นจำนวนมากโดยอยู่เช่น
 นั้น แล้ว กรุง อังกฤษ ก็ ย่อมยอมจำนนถวายให้ผล
 ประโยชน์ทาง การ ค้าขาย ตก อยู่ในเขตต์ โกล์ อัน
 ตรายโดยไม่มี การ คัมครอง บ้องกัน อย่างเรียบร้อย
 นั้น ไม่ได้; ที่จริง การ มี ชาว ยุโรป เป็นที่ปรึกษา
 กฎหมาย อยู่ตั้ง ทุก วัน นี้ นับว่า ได้ เป็นการ รับ-
 ประกัน อย่าง ดี ที่ สุด และ ให้ ความ บ้อง กัน ตามที่
 ประสงค์ นั้น แล้ว เพราะเหตุ ผลเหล่านี้ นาย
 ฮอดเดิน แชนเบอเดิน จึง ดำรงภาพ ตามความ จริงใจ
 ว่า ถ้าจะ ยอม ยกเลิก สิทธิ เดิม ตาม สัญญาฉบับ
 เก่า ใน เวลานั้น ก็ จะ “ตัก ก่อนห้าม” เกินไป.
 อัน ปัญหา ที่ หยิบยก ขึ้น นี้ ถ้ากล่าว ถึง ผล
 ประโยชน์ที่เกิด อยู่ใน เวลานั้น ย่อม ยาก ที่ เรา
 จะ ตอบได้ ถึง อย่าง นั้น ก็ ดี ใคร ๆ ก็ ย่อม เห็น
 อย่างอื่น ไม่ได้ นอกจาก รู้ ดีกว่า ถ้า กรุง อังกฤษ
 มีความ เข้าใจ เช่น นั้น ต่อ ไป เป็นเวลาช้านานแล้ว
 ก็ ย่อม จะ กลายเป็น ความ เข้าใจ ผิด อย่าง มัน คง

ตามเหตุ ผลต่าง ๆ ที่เราได้ ช้ แรง ให้ฟังในเรื่อง
นี้ นาย ออสเตน แชนเบอเลน ก็ ได้ เอาใจได้ ฟัง
ด้วยดี อย่าง ผิดปกติ และ ยัง ได้ ใฝ่ ใจ วิเคราะห์
คำ ตก เดือน ของ เรา อัน กล่าวถึง การ บ่ง กั้น รักษา
ผล ประโยชน์ ของ ชาว อังกฤษ ใน กรุง สยาม ตาม
ซึ่ง เรา ได้ กำหนด วิธี การ ไว้ แล้ว เพื่อ มี ให้ เป็น ทาง
ทำ ดาย ดี ทิ ความ เป็น เอกราช ของ กรุง สยาม และ
มี ให้ เป็นการ เขี่ย ตเกียร ตัก ตัก ของ ชนชาติ ไทย นั้น.

ใน ที่ สุด แห่ง การ สัน ทนา กับ นาย แชนเบอเลน
เป็น เวลา ๑ ชั่วโมง เต็ม นาย แชนเบอเลน ได้ ช้
แรง ให้ ฝ่าย เรา เห็น ความ ซื่อ สัตย์ แท้ จริง และ
ความ มี ใจ ยุติธรรม ของ ตน ว่า “ เรา ได้ ตั้ง ใจ
มัน คง แล้ว ว่า จะ ปฏิเสธ สิ่ง ที่ ทาง ฝ่าย ท่าน ขอ ร้อง
แต่ ท่าน ได้ ช้ แรง ทำให้ เรา มอง เห็น แสง สว่าง อย่าง
ใหม่ แห่ง สภาพ การณ์ และ ตาม ที่ ท่าน ได้ ออก
ความ เห็น มา นั้น ก็มี เหตุ ผล และ ยุติธรรม ด้อย ถ้า
หาก ท่าน สามารถ ช้ แรง ให้ คน เหล่า นั้น เห็น จริง ได้

คือผู้ชำนาญและเจ้าหน้าที่ใหญ่ในกรมกองของกระทรวงต่าง ประเทศ, ศาสนาเผยแผ่พาณิชย์ และ กรมพาณิชย์ ต่างประเทศ, กระทรวงการ ประเทศราช, กระทรวงการ ประเทศอินเดีย—เหล่านี้, ถ้าท่านอ้างให้คนเหล่านี้ มีความเชื่อ ถอด เหมือน อย่าง ที่ทำให้ข้าพเจ้าเชื่อได้ แม้ขณะนี้พวกคนนั้นตัวข้าพเจ้า จะ ให้ กำหนด สัญญา เป็น ที่ แน่นนอน ไม่ได้ก็ตาม ข้าพเจ้าก็ มอง ไม่ เห็น ว่า เหตุใดเราจึงจะเปิด การเจรจา หรือ กันตาม แนวทางที่ท่านได้บอกความเห็น มา นั้น ไม่ได้” นับ ว่าสยามได้ ชัยชนะ ใน โอกาสที่ จะ ทำการ ต่อสู้ ต่อ ไป แล้ว !

จึง ได้ กำหนด วัน ๑ ใน สิบห้า หัก ต่อ มา ให้กรุงสยาม แลก คดี ของ ตน ได้ เกียง ต่อ หน้า ที่ ประชุมของ ผู้แทน กระทรวง ต่าง ๆ หลายกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ใน เรื่อง นี้ ในระหว่างเดียวกัน เรา ได้ ตั้งความเห็น ที่ ได้ เขียน ขึ้น เป็น อย่าง ดี แล้ว ไป ยังรัฐบาล ต่าง ๆ และยิ่งกว่านั้น, ยังได้อธิบายและ

ซักชวน ขอประชุมหารืออย่างฉับนิท กันเป็น ส่วนตัว
ไป ยัง บรรดา ผู้มี อำนาจ เป็น พิเศษ ใน เรื่องนี้ด้วย.

ครั้นถึง กำหนด วัน ประชุม เราก็ ร่วมประชุม
ใน ที่ ประชุม ผู้แทน กระทรวง ต่าง ๆ ของ อังกฤษ
รอบโต๊ะ ยาว ที่ คาดว่า การ ต่างประเทศ ทุก ๆ สิ่ง
ย่อม อาศัย อยู่ ที่ ผล แห่ง การ ชุมมนุ น ด้วย ปรา-
กฏ เป็น ที่ แน่ ชัด แล้ว ว่าถ้าอังกฤษ ปฏิเสธไม่ยอม
ทำ สัญญา ใหม่ ให้ ประเทศสยาม อิตาลี ก็ ย่อม จะ
ปฏิเสธ ด้วยเช่นเดียวกัน แม้ ประเทศ ปอร์ตุเกศ,
ประเทศ สเปน และ อาจ เป็น เดนมาร์ค, นอร์เวย์
และ ประเทศ สวีเดน ด้วย ก็ ย่อม จะ ปฏิเสธ เรา
ได้ หารือ กัน ถึง สภาพ ชาว อังกฤษ ใน ประเทศสยาม
แทบ ทุก ข้อ ทุก กระทง ฝ่าย ผู้ชำนาญ ชาวอังกฤษ
ก็แสดง โดยการ สอบสวน ปัญหา ต่าง ๆ ให้เรา เห็น
ว่า ฝ่าย เขา ใฝ่ใจ พิเคราะห์ ความ เห็น และคำ ตัก
เตือน ของ เรา ด้วย ความ ระมัดระวัง อย่าง ละเอียด
รอบคอบ. ตลอด เวลา บ่าย วัน นั้น ท่าม กลาง
คำถามและ คำตอบ ซึ่ง มีต่อ กัน อย่าง รวดเร็ว รวด

๕๑.

กับระดมยิง ถิ่นแห่งสงครามระวางเราก็ยังคงอยู่ในฐานะไม่แน่นอนเช่นเดิม ลักษณะการเจรจาความเมืองอย่างแบบทางทูตเป็นอันเลิก เราต้องพูดกันแต่ตามความจริงใจ เพื่อหวังผลให้บรรลุถึงความจริงที่แท้ และได้พยายามอธิบายหัวข้อต่างๆ แห่งความเห็นของเรา ทั้งที่มีเหตุผลหนักแน่น และอ่อนแอ ฝ่ายผู้แทนอังกฤษก็ได้พบกับเราอย่างตรงๆ และน้ำใจบริสุทธิ์ เช่นเดียวกัน ในที่สุดแห่งการประชุมวันนั้น เราก็ต่างเข้าใจความหมายระวางกันเป็นอันดี และคาดว่า การต่างประเทศแห่งกรุงอังกฤษ กล่าว ว่า “เราจะให้หนังสือสัญญาฉบับ ๑ แก่ท่าน ตามลักษณะดังที่ท่านได้ ออกความเห็นมานั้น”

บรรพ ๖

ล่วงเวลามา อีกเดือนเต็มๆ เรายังคงทำการอย่างแข็งขันเพื่อ “ฝนทองเป็นเริ่ม” ให้เกิดร่าง

สัญญาฉบับใหม่ ซึ่ง จะ ปลดเปิดอง กรุงสยาม
ให้พ้นจาก ความบีบคั้น อันไม่ ยุติธรรม แต่ เดิมมา
แต่ใน คราว เดียว กันก็ต้อง วาง วิธี การ บังคับกันผล
ประโยชน์ ของ กรุงอังกฤษ ด้วย ได้ เป็น ที่ ตก ลง
กัน ว่า จะ ได้ ยกเลิก สัญญา เดิม แต่ ก่อน ๆ นั้น
ทุกประการ แล้ว ทำกันใหม่ เป็น สัญญาทางพระ
ราชไมตรี ทั่วไป กับ อีก ฉบับ ๑ กล่าว ถึง ความ
เข้าใจ ซึ่ง กัน ใน ทาง พาณิชยกรรม ตาม แผน ความ
เห็น ของเรา ที่ เสนอ ไป นั้น โดยตลอด. เราได้ เข้า
ประชุมในที่ประชุมแห่งข้าราชการอังกฤษ ซึ่งตั้งมา
จากกระทรวงทบวงการต่าง ๆ อีก หลายคราว และ
รู้สึก ว่า รายละเอียด แห่ง สัญญา และ ปัญหา เล็ก ๆ
น้อย ๆ ที่ ไม่ สำคัญ นั้น ทำให้ ความลำบากใจ ให้เรา เป็น
อัน มาก ยก ตัวอย่าง เช่น ข้อ ความ ใน สัญญา
ตอน ๑ อัน กล่าว ถึง การ เสียภาษี สำหรับ สินค้า ซึ่ง
ต้อง ส่ง กลับออกนอก ประเทศโดย มิได้ ใช้ศุลกากร
ใน กรุงสยาม กระทรวง การ ประเทศอินเดียต้อง

การ ให้ มี ข้อ ความ บ่ง ใน สัญญา ว่า ให้ กรุง
 สยาม ไม่ ต้อง เสีย ภาษี กระจอบ ซึ่ง บรรทุก ดิน ค่า
 ไป เต็ม แต่ เมื่อ กระจอบ เป็น ดิน ค่า เข้า มา ใน
 กรุง สยาม ขอ กำนัด มี ให้ กรุง สยาม เก็บ ภาษี เกิน
 ไป กว่า ร้อย ละ ๑ ใน ข้อ นี้ กรุง สยาม ยอม ตก ลง
 ด้วย ไม่ได้ เพราะ ดิน ค่า ขา ออก ที่ สำคัญ ของ
 กรุง สยาม ก็ คือ ข้าว ฝักร ซึ่ง จะ ต้อง บรรทุก กระจ-
 อบ และ ถ้า หาก กระจอบ ทำ จาก ต่าง ประเทศ
 ราคา แพง ขึ้น ใน วัน ๑ กรุง สยาม ก็ อาจ จะ ต้อง ทำ
 กระจอบ ใช้ เอง และ ย่อม จะ ต้อง ขึ้น อัตรา ภาษี เก็บ
 สูง ขึ้น กว่า ร้อย ละ ๑ ตาม สมควร ชั่ว คราว เพราะ
 ฉะนั้น จึง เกิด ความ จำ เป็น ขึ้น ว่า จะต้อง ดำริ วาง แผน
 อย่าง ใด อย่าง ๑ ให้ เป็น ทพ ोज กระจอบ การ ประเทศ
 อิน เตีย แต่ ใน ทาง เดียว กัน ต้อง ไม่ เป็น การ ถวม
 อาน ให้ กรุง สยาม อยู่ ใน วง จำ กัด อัน เป็น ภัย ร้าย
 แรง ด้วย ข้อ ข้อ ความ ที่ กล่าว เกย ถึง การ อนุ-
 ญา ตให้ เข้า ที่ ดิน ทำ ป่า ไม้ และ ดิ ทิ ช น้ ามัน ก็ จะ

ต้องเจรจาด้วยความระมัดระวัง มิให้ถ้ามโซ่
 ความเจริญทางสินค้าเหล่านี้ของกรุงสยามในอนาค-
 ตด้วยเช่นเดียวกัน ถัดจากนั้นเกิดปัญหาเกี่ยว
 พันในทางกฎหมายว่าด้วยเรื่อง ทารก ที่เกิดใน
 กรุงสยาม แต่บิดามารดาเป็นพม่าหรือชาติใดก็ตาม
 ที่ เป็นประเทศราชของอังกฤษ และยัง มีปัญหาเกิด
 ขึ้น อีก หลาย ข้อ เกี่ยว ด้วยการ ทำ พิณัย กรรม มอบ
 มฤตก ที่ดิน ของ คนในบังคับอังกฤษ ซึ่ง ถึงแก่กรรม
 ในกรุงสยาม. ฐานะ ของ ประเทศอินเดียที่ดี และ
 ประเทศราช อื่น ๆ ของ อังกฤษ ซึ่งมี การ ปก ครอง
 ใน ตัว เอง ก็ ดี เมื่อ ทำ ด้ ญญา พระราชไมตรีใหม่
 ดัง นั้น จึง เกิด ปัญหา ยุ่ง ยาก ขึ้น ใหม่ เกี่ยว ด้วย สิทธิ
 และ ผล ประโยชน์ ปัญหาเหล่านี้ กับ ปัญหาอื่น
 อีก หลาย ร้อย กระ ทง ความ ล้วน ทำให้ เกิด หัว
 ข้อ เป็น ประเด็น ต่อ กัน ทง นั้น แต่ ถึง เช่น นั้น ตลอด
 เวลา เจรจา หา รื้อ กัน ก็ มิ ได้ มี อำ พราง หรือ บิด บัง
 อย่าง ไต เลย เรา มุ่ง ใจ แล่ วง จุ หมาย อย่าง ชรรมา

มีความเต็มใจ ประณีต ปรานีต่อกันเป็นอย่างดี
เพื่อทำลายอุปนิสัยต่าง ๆ ที่ขวางทางอยู่นั้นให้ผ่าน
พ้นไป.

ราวปลายเดือน มีนาคม เราก็ต่างตกลงกัน
ตามต้นร่างสัญญา ซึ่งวางแผนรูปโครงขึ้นเป็น
ข้อ ความยังผลดีเกินกว่าที่เราตั้งใจขอแต่แรก
กรุงอังกฤษยอมยกเลิกสิทธิในกรุงสยามซึ่งมีอยู่ตาม
สัญญา พระราชไมตรี ฉบับเก่าทุกประการ โดยไม่
เรียกค่าทำขวัญตอบแทน กับทั้งเดิรแนวเดียวกับ
กับสัญญาพระราชไมตรี ฉบับที่สหประชาอเมริกา
ทำให้กรุงสยาม ยอมรับรองให้กรุงสยามมีอำนาจ
ทางกฎหมายและเก็บภาษีได้เอง โดยตลอด สัญญา
พระราชไมตรี ฉบับเดิมเป็นสัญญาที่แก้ไขไม่
ได้และ ไม่กำหนดเกษียณอายุ; สัญญา พระราช
ไมตรี ฉบับใหม่ทั่วไป กับสัญญา พาณิชยกรรม ทั้ง
๒ ฉบับนี้ มีกำหนดเกษียณ อายุภายใน เวลา ๑๐ ปี
ด้วยกัน ทั้ง ๒ ฝ่าย. กรุง สยามยอมตกลงเป็นทาง

ตอบแทนว่าจะ ไม่เก็บภาษีสินค้าดังต่อไปนี้เกิน
ร้อยละ ๕ ของราคาเดิม คือ ผ้าต่างๆ เหล็ก
เหล็กกล้า หรือสินค้าซึ่งประดิษฐ์ด้วยเหล็ก หรือ
เครื่องจักรกลต่างๆ ที่ทำขึ้น ในราชอาณาจักร
อังกฤษ ซึ่ง ตั้ง เข้ามาใน กรุงสยาม แต่กำหนด
อัตราเก็บภาษีไม่เกิน ร้อยละ ๕ นี้ ก็จำกัด ภาย
ในเวลา ๑๐ ปี ตามอายุของ สัญญาเท่านั้น พ้น
จากนั้นไปแล้ว กรุงสยามก็จะมี มื้อ อันพร้อมแล้ว
ด้วยอุตสาหกรรมเต็มที่.

บรรพ ๗

สรุป ความว่า แต่บัดนี้เป็นต้นไปกรุง อังกฤษ
ได้ตกลงเป็น ที่แน่นอนว่า อำนาจ ความนับถือ
ของกรุง อังกฤษ ที่จะ มีใน กรุงสยาม จะได้สร้าง
ขึ้น บนหลัก เจตนาดี ต่อ ชาวสยาม ดีกว่าจะ สร้าง
ด้วยสัญญาบังคับ มัดตัว ไม่ให้ถอน กับ ทั้ง ทำให้

เป็น ที่ ชื่น เคืองใจ แห่ง กัน. กรุง อังกฤษ ดำเนิน การ อย่าง นั้น นับ ว่า มอง เห็น การณ์ ถ่วง หน้า ได้ ไกล มาก จึง จัดการ ดัง ข้อ ความตามร่าง สัญญา มา กรุง เทพ ๆ โดย ทาง ไปรษณีย์ เพื่อ ด้ รับ การ พิจารณา โดย ตะเยียด จาก รัฐ บาด ด้ ยาม กับ เพื่อ ด้ รับ ค่า แกลง ความ คิด เห็น ของ อัครราชทูต อังกฤษ ประจำ กรุง เทพ ๆ ด้วย กว่า จะ ด้ รับ โทรเลข ตอบ จาก กรุง ด้ ยาม ก็ ย่อม กิน เวลา ราว ๕-๖ สัปดาห์ และ ใน ว่าง นั้น เปิด โอกาส ให้ เรา ไป เจร จา หา รือ กับ ประเทศ อื่น อีก ได้.

ว่าง ที่ มี การ ประชุม สันทนา ด้ ตอบ ทาง พระ ราชไมตรี ฉบับ กรุง อังกฤษ เรา ก็ ด้ เจร จา หา รือ กับ รัฐ บาด เนเธอร์แลนด์ ใน คราว เดียว กัน ด้วย การ ดำเนิน ธุ ถ่วง ไป ได้ อย่าง เร็ว; เรือ กลาง คีน ข้าม ช่อง ฟ้า อังกฤษ นั้น ทำให้ เรา ผลัด วัน อยู่ ใน กรุง เฮก ด้ วัน ๑ แล้ว รุ่ง ชื่น มา อยู่ ใน กรุง ลอนดอน ด้ อีก วัน ๑ ตั้ง น เรือ มา รัฐ บาด เนเธอร์แลนด์ ตอบ คำ ขอ

วังของรัฐบาลสยามด้วยน้ำใจโอบอ้อมอารีย์ อันนี้
 เพราะเหตุ ที่มี ความเข้าใจ ระวังกันเป็นอันดีอย่าง
 มิตร และ มีความไว้ใจ ปรานี ปรานอมกัน อย่าง
 ดี ก็ ทำ ถาย อุปถัมภ์ ทั้ง หลาย ขึ้น ไป สำหรับ
 สัญญาพระราชไมตรีฉบับ กับกรุงเนเธอร์แลนด์ นั้น มี
 ปัญหา และ ข้อ ตั้มนั้น ยิ่ง ยาก น้อย กว่า ฉบับ กับ
 กรุง อังกฤษ มาก เพราะเหตุ นั้น ครั้น ร่าง สัญญา
 ฉบับ กรุงอังกฤษเป็น รูป โครง ขึ้น สัญญาฉบับ
 ใหม่กับกรุงเนเธอร์แลนด์ ก็ เจริญผลและเร็ว กว่าเดิม
 อีก เหตุฉะนั้น เมื่อ ต้นร่าง สัญญา พระราชไมตรี
 กรุง อังกฤษ เสร็จ ข้อความใน สัญญา พระราช
 ไมตรี ฉบับ กรุงเนเธอร์แลนด์ ก็ ตก ลง เรียบร้อย เสร็จ
 ตาม แนว สัญญา พระราช ไมตรี ฉบับ อเมริกา รุ่ง
 จาก วัน ส่ง ข้อ ความ ใน สัญญา ฉบับ กรุง อังกฤษ
 เราก็ทั้ง ไปรษณีย์ ร่าง สัญญา ฉบับ กรุง เนเธอร์แลนด์
 มา กรุง เทพ ๓ ด้วย, วันแรกแห่งเดือนเมษายน
 เราขึ้นรถไฟมาย่านดุสิตได้ เพื่อเริ่มเจรจากับอดี.

คาตปอรัตุเกศผิด

เริ่มคดีของ กรุง สยาม ขึ้นที่ กรุง โรม ก่อน ชั้น
แรก เจรจา กับ ข้าราชการ ผู้มี อำนาจ แห่ง ศาลา ว่า
การ ต่าง ประเทศ กรุง อิตาลี โดยบุคคล ต่อ มา จึง
ค่อ หน้า คณะ ข้าราชการ คณะ ๑ ซึ่งได้ กำหนด ตั้ง ขึ้น
ให้ พิจารณา เรื่อง นี้ กล่าว โดย ส่วน เปรียบ เทียบ
ผล ประ โยชน์ ของ กรุง อิตาลี ใน กรุง สยาม มี น้อย
และ กรุง อิตาลี เห็น ว่า การ เปลี่ยน แปลง สภาพ
เดิม ที่ เป็น อยู่ ก็ ไม่ใช่ เหตุ ใหญ่ ไตอะไร การ เจรจา
หา รือ ระวัง กัน จึง ดำ เนิน ข้าง และ มี ความ ไม่ แน่
นอน จน ต้อง ขอ ร้อง กำหนด เวลา ประชุม กับ ตัว
ท่าน อัครมหา เณร บัด มุสโซลีนิ เอง ที่เดียว. ครั้น
ใกล้ จะ ถึง กำหนด นัด ท่าน มุสโซลีนิ ก็ บ่วย, ทำให้
ประชุม กับ เรา ตาม กำหนด นัด ไม่ได้ เวลา กระชั้น
เข้า, เรา ก็ ต้อง ออก จาก กรุง โรม กลับ ไป กรุง ปา-
ริส ขึ้น รถไฟ สาย แซตเฮกส์เปร์ด ไป กรุง ลิสบอน.
สัญญา ฉบับ ใหม่ กับ กรุง ปอรัตุเกศ ก็ เป็น ดัง

สำคัญ สำหรับ กรุงสยาม อยู่ ส่วน ๓ ด้วย นอกจาก
ได้ ดิถี เก็บ ภาษี เอง ตามชอบใจแล้ว กรุงสยาม
ยัง ต้อง ยุ่ง ยาก ใน เรื่อง คน ใน บังคับ ไม่ ต้อง ขึ้น
ศาลไทย คือ จีน จำนวนมาก ที่อยู่ใน กรุงสยามอ้าง
ตัว เป็น ผู้นอกเหนืออำนาจ ศาลไทย เพราะ เป็น
คน ใน บังคับ ปอร์ตุเกศ โดยกล่าว ว่า เป็น ผู้เกิด ใน
เมือง มาเก๊า ซึ่ง เป็น เมือง ขึ้น ของ ปอร์ตุเกศ ใกล้
เมือง ช่งกง การ ดိบดีดคน ผู้นั้น เป็น ความเท็จ
กว่า จะ เด็ดขาด แต่ คน ก็ กิน เวลานาน จึง จะได้
หลักฐาน ที่ แน่ชอน พิสูจน์ ได้ แต่ ถึง เช่นนั้น ก็หา
ได้ ทำให้ ผู้เท็จ อื่น ๆ หวาดเกรงไม่ คง อ้างเท็จ
ทำนองเดียวกัน เรื่อยไป นี้นแหละ คือ ผลดิถีพิเคษ
โดยเน้ชัต ซึ่งเป็นเรื่อง ที่หลักไม่ได้ และแก้ ไม่ตก.

ฐานะ การ เมือง ใน กรุง ดิบดีดอน (นครหลวง
ของ ปอร์ตุเกศ) เป็นไป โดยอาการประหลาด คณะ
เด่นาบตี ชุด ๑ เบียดแทน ชุด ๑ ใน เวลาอัน รวดเร็ว
นำพิศวง ที่ เบียดงัน ก็นอง มาแต่ เกิด จลาจล วุ่น

วายนั่นเอง เสนาบดีกระทรวง ๑ เต็มใจ เกอ
 กูตเรา ก็ไม่มีค่าอะไร นัก เพราะ ผู้นั้น ต้อง ออก
 จากตำแหน่ง ภายใน เวลา ๒-๓ สัปดาห์ เท่านั้นเอง
 การที่ ฐานการเมืองเปลี่ยน คณะเสนาบดี ก็น้อยๆ
 ไม่เป็น ยุติคติน ทำให้อำนาจ ที่แท้จริง ใน กำมือ
 ของข้าราชการ ที่มีตำแหน่งหน้าที่ถาวร แต่ถึงเช่น
 นั้น ก็ ย่อม ผลด่ำเรื้อ ไม่ได้ นอก จากผ่าน เสนาบดี
 ของ ข้าราชการ เหล่านั้น แล้ว เพราะ เหตุนี้ เราจึง
 ประชุม กับ เสนาบดี กระทรวงการ ต่างประเทศ ก่อน
 หลาย ครั้ง แม้เมื่อได้ ผลว่า จะ ได้รับ ความ อด
 หนุน ของ เสนาบดี ต่าง ประเทศผู้ ซึ่ง อ่อนน้อม เรียบ
 ร้อย ไม่มี ใคร ดื้อนั้ แล้ว เราก็ รั้อย เต็ม ออก ว่า
 การ รม อัน แท้จริง ยัง ฝัญอยู่ เบื้อง หน้า.

มีบุคคลผู้ ซึ่ง เราได้ รับคำ ตักเตือน มาจาก
 หลายทาง เป็น คำ บอก กล่าว มา ว่า ถ้า หนทาง
 การ ทำ ดีญาน ต้อง ผ่าน ตำแหน่ง ของ ผู้นั้น แล้ว
 การ แลวง ผล ด่ำเรื้อ ของ เรา แทบ กล่าว ได้ ว่า โกล

กับหมดหวัง เพราะ ผู้นั้น มีนิสัย มั่นคง เขาชะนะ
ได้ยาก เมื่อใดที่ได้ตั้งใจลงไป แล้ว ก็ยึดมั่น
อยู่แต่คำ ตัดสินใจ ของตนเป็น เด็ด ขาดไม่มีเปลี่ยนแปลง
แสดง ความหวัง ของเรา ออก ณ ที่ที่ เมื่อ ได้
ทราบว่า ผู้นั้น เป็น หัวหน้า กรม กอง ลำคัญ ใน
กระทรวง การ ต่าง ประเทศ ถ้า ผู้นั้น ไม่ลง ความ
เห็น อนุมัติ ด้วย แล้ว ไม่ มี สัญญา ฉบับใด จะ ดำ-
ริ่ง ถูกลงไป ได้ ภายหลังจาก ที่ได้ ประชุม กับ หัวหน้า
กรม กอง หาย แฉก ได้ ผลโดย ลักษณะ ต่าง กัน
แล้ว เรา จึง ได้ กำหนด นัด ประชุม กับบุคคล ผู้นั้น
ในวัน สิ้น เดือน เมษายน.

สำหรับ เรา รู้ ดี ใจ ขอ เสร้า หมอง ถ่วง หน้า ใน
ขณะที่ เติร ไป ตาม ระเบียบ อัน ยาว ดัด ถอด ถาย
งดงาม ไป ยัง ห้อง อัน แต่ก่อน เป็น ห้อง บรรณของ
พระเจ้าแผ่นดิน เมื่อ บ้าน เมือง เปลี่ยน แผน การ
ปกครอง เป็น ประชาธิปไตย จึง ถาย เป็น ที่ ทำการ
แต่เรา กลับ เกิด ความ บิด ยืน ดับ เป็น อัน มาก ที่ ปรา-

กฎว่าบุคคลผู้นั้นแหละ คือ ผู้ซึ่ง มีสมองอันดี และ
 นิสัย ละเอียด สุขุม ใฝ่ใจ พิจารณา ขบ ปัญหา ตาม
 ร่าง สัญญาที่เรา ออก ความ เห็น ไป นั้น อย่าง แท้
 จริง และ เตรียม ตัว ลง มือ ทำ การ ด้วย เราได้
 ทำการ หรือ โดยละเอียด กับ ผู้นั้น และใน เวลา
 บ่ายวัน นั้นเอง ก็ได้ ตก ลง ตาม ข้อ เปลี่ยน แปลง
 ใน ร่าง สัญญานั้น หลายอย่าง หลาย ประการ และ
 เมื่อเราจากมานั้น ก็รู้ได้ ดีดีว่า ผู้นั้น เป็น
 บุคคล ผู้เดียวใน กรุง ที่สนใจ จุด ความ มุ่ง
 หมายของสยาม ผู้นั้นได้ พิสูจน์ ให้เห็นว่า เป็นมิตร
 มั่น คง ที่ สุด ของ เรา; เมื่อ เกิด ปัญหา เป็นอุปสรรค
 ต่าง ๆ ขึ้น ใน กรม กอง ต่าง ๆ ของ กระทรวง ต่าง
 ประเทศ ก็ ทำการ ต่อสู้ แทน และ ปราม ฝ่าย ค้าน
 ได้ สั้น เข้ม ถ้าไม่ได้ บุคคลผู้นั้น แล้ว กรุงสยาม ก็
 น่า จะ ไม่ได้ สัญญา ฉบับใหม่ จาก กรุง ปรอทเคศ
 เป็น มั่น คง.

ในที่สุด เมื่อ ข้าราชการ หลาย คน ต่าง มีความ

เห็น พ้อง พร้อม กัน ตาม ข้อ ความ ใน สัญญา แล้ว
 กรุงสยาม จึงมี ขั้ว ได้ ทำ สัญญา พระราชไมตรีฉบับ
 ใหม่กับ กรุงปารีส ได้ เสร็จตามแบบ อเมริกา พร้อม
 ทั้ง มี ข้อ ความ บ่ง ถึง การ อนุญาต การ ดัก
 อย่างไร ก็ ดี, ร่าง สัญญาฉบับ นั้น ยัง หา เป็น ที่
 อนุมัติ ได้ ไม่, ต้อง ผ่าน กรม กอง แผนก ต่าง ๆ และ
 กรมการ トラ กฎหมาย ก่อน ฉะนั้น ของ เรา ใน
 กระทรวงการต่างประเทศ ได้ สัญญา ไว้ ว่า จะ ช่วย
 ทำลาย การ เน้น ซ้ำ อย่าง เต็ม ที่ และ ถ้า จำ เป็น จะ
 ทำการ บังคับ กัน ร่าง สัญญานั้น ด้วย; ใน เวลา เดียว
 กัน นี้ เรา ย่อม เปิด การ เจรจา หรือ กับ กรุง สเปน
 ได้ แล้ว.

บรรพ ๘

กรุงสเปนเห็นใจกรุงสยาม

ใน กรุง มาดริด (นครหลวง ประเทศ สเปน)
 นั้น โชคดีช่วยอนุเคราะห์เรา สบโอกาสเมื่อเราไป

ถึง เณรน้อย ส้มเต๋จ พระเจ้าแผ่นดินได้ตั้งไป ทอด พระ
เนตร การแข่งม้า เอกอัครราชทูตอเมริกัน ประจำ
กรุง มาดริด ได้เชื้อเชิญให้เราไปเข้าเฝ้าพระองค์
ในงาน พระราชทาน เถียง อาหาร ว่าง ที่ สนาม ม้า
ณ ที่นั้นเราได้ รับการแนะนำให้รู้จักกับนายพลเอก
ปรีโม เดอ ริเวอร่า, เวตานั้นยังคงดำรงตำแหน่ง
เป็น ประธานนายกสภา อำนวยการ ทหาร และมี อำ-
นาจ สูง ยิ่ง, ตลอดจน ผู้อื่น อีก หลายคน ที่ อยู่ใกล้
ที่ ประทับ พระเจ้าแผ่นดิน น่า ขอบใจ ท่าน เอกอัคร
ราชทูตอเมริกัน ผู้นั้น ยิ่ง นึก ด้วย ท่าน ช่วยให้เรา
ได้ กราบ ทูล ส้มเต๋จ พระเจ้า กรุง สเปน ถึง เรื่อง สัญ-
ญา พระ ราชนิคม ของ กรุง สยาม ใน ตอน เย็น วัน
นั้น เอง.

รุ่งขึ้น เราได้ เข้า ประชุม กับ นายพลเอก ปรีโม-
เดอ ริเวอร่าผู้มี อำนาจ ยิ่งใหญ่, ครั้น ท่าน ริเวอร่า
ยอม ตกถึง ด้วย ความ เต็มใจ แล้ว, ผล ฝ้าย เราก็
เป็น อัน แน่นนอน ท่าน ริเวอร่า สัญญา ว่า จะ ทำ

สัญญาพระราชไมตรีใหม่ให้เรา แล้วตั้งคณะ
ข้าหลวงชน คณะ๑ ให้เจรจาหารือ การเรื่องนั้น ผู้
มีอำนาจ เป็น ประธาน แห่ง คณะ ข้าหลวง คือหลาน
ชายของท่าน ริเวอร์ราเอง ชื่อ ซินญอร์ แพรินโต-
เฮสบีโนล่าเตอโลสมอนติโรดี ซึ่งเวลานั้น ทำหน้าที่
เจ้ากระทรวง ต่าง ประเทศ ของ สเปน ทุกเวลา
เย็นเราไป นั่ง รวม กัน รอบโต๊ะ ที่ ศาลาว่าการ ต่าง
ประเทศ ใน ห้อง ดี แต่ง ซึ่ง ประดับ ลาน ตกด้วย
ภาพฝีมืออย่างงดงาม เราได้ แกะไข ผิดจาก ร่าง
สัญญาที่ยื่นแก่ท่านปรีโม เดอ ริเวอร์รานั่นบ้างเล็กน้อย
แต่ ก็ เป็น ส่วนที่ ไม่สำคัญ อะไรนัก ภาย
ในเวลา สัปดาห์เศษ เรื่องก็เป็นอย่างนั้นแล้วเสร็จ กรุง
สเปน ยอม ยก เด็ก สัญญาพระราชไมตรี ฉบับเดิม
และ ยอม ทำสัญญาพระราชไมตรีฉบับใหม่ เติรตาม
แนว สัญญาพระราชไมตรี ฉบับ กับ สหประชาชาติอเมริกา
ริกา คณะ ข้าหลวง หัวเราะ ด้วย อหิยาศัยไมตรี
จิตต์ ใน การ ที่ ฝ่ายเรา เร่งเร้า ขอ ความสำเร็จอย่าง

ผิด ปกติ พวก นั้น ร้อง ว่า “ พวก ท่าน ชาวอเมริกัน นี่แหละ แทบ เจรจา การ ทำ สัญญา พระราชไมตรี กัน ด้วย ไตรศัพัท ที่เดียว.” แต่ พวก นั้นหาได้ หย่อน น้ำใจ อันดี ไม่ มีความ โอบอ้อม อารีย์ และ เข้าใจ เห็น อก ฐานะ ของ กรุงสยาม ว่า ตก อยู่ ใน ความ จำเป็น เช่นไร.

ออก จาก กรุง มาดริด เทร ทาง กลับ กรุงปารีส แล้ว ออก จาก กรุง ปารีส ไป กรุงเฮก เพื่อ ชุมนุมพร้อม กัน เป็น ครั้ง ที่สุด ใน การ ลง นาม ใน สัญญา พระราชไมตรี ฉบับ ใหม่ ระหว่าง กรุงเนเธอร์แลนด์ กับ กรุงสยาม ณ วันที่ ๕ มิถุนายน สัญญา พระราชไมตรี ฉบับ นั้น ก็ได้ ลงนาม ตร.แวนการ์เนติก เด่นา-บัตติ กระทรวงการต่างประเทศ แห่ง กรุงเนเธอร์แลนด์ ฝ่าย ๑ กับ หม่อมเจ้าดำรงดีดำรงศักรราชทูตสยาม ประจำ กรุงเฮก ฝ่าย ๑ ใน วัน เดียว กัน นั้น เราได้ รับข่าว อัน ยุ่งยาก จาก กรุงลอนดอน ศาสดาว่าการต่างประเทศ อังกฤษ เขียน หนังสือ ราชการ มา ว่า อัคร-

ราชทูต อังกฤษ ประจำ กรุงเทพฯ ได้ยื่นข้อคัดค้าน
 ในร่างสัญญา พระราชไมตรี ฉบับใหม่ ทั้งน ปรากฏ
 โดยชัดเจนแล้วว่า ข้อ ค้าน ของ ชาว อังกฤษ
 ใน กรุงเทพฯ มี ก่าตั้ง แข็งแรงมาก คำกล่าวการ
 ต่าง ประเทศ มี หนังสือ มาก เพื่อ แจ้ง ให้ทราบ ว่า
 ตามรายงาน ที่ อัครราชทูตโทรเลขมานั้น เมื่อได้
 ใคร่ ครวญ เป็น ที่ละเอียด รอบคอบ ดี แล้ว เห็นว่า
 จำ จะต้อง แก้ไข เพิ่มเติม ข้อความใน ร่าง สัญญา
 พระราชไมตรี บาง ประการ เมื่อ เหลือบ สายตา
 มองดู ข้อ ที่ขอร้อง ให้เปลี่ยนแปลง นั้นแล้ว ย่อม
 ทำให้หัวใจ มนุษย์เรา จมหาย ใน บางข้อ ที่ขอมา
 นั้น กรุงสยาม ย่อมตกลง ด้วยไม่ได้ เมื่อเช่นนั้นแปล
 ว่า การกระทำอันนี้ จะเท่า กับ ส่าย ความ หวัง ของ
 เราทั้งหมด ที่เดียว หรือ ?

เรา รับ กับ กรุง ลอนดอน รู้ดี กัน แน่ ว่า การ
 ต่อสู้ จะต้อง ทำกัน อีกแล้ว ต่อ หน้า คำ รายงาน อัน
 เป็น ศัตรู ชัดกั น อยู่ ดังนี้ จึงกำหนดชุมนุมกัน อย่าง

ปกติ อีก ระวัง ตัว เรา กับ ผู้ชำนาญ และ ผู้แทน
 ของ ศาสนา ว่า การ ต่าง ประเทศ, ฝ่าฝืน เผา-
 ติชน, กระทบ การ ชิน เตีย, กระทบ การ ประ-
 เทศราช, รวมทั้ง ทศ ฝ่าย ทหาร ของ อังกฤษ ประจำ
 กรุงสยาม คน ก่อน ซึ่ง ได้ เชิญ ตัว มา ประชุม ใน
 โอกาส นั้น ตลอด เวลา บ่าย วัน นั้น การ ต่อสู้ ได้
 เป็น ไป อย่าง ร้ายแรง มาก เรา หา วิธี ทาง อธิบาย
 ให้ เข้าใจ ว่า เหตุใด กรุงสยาม จึง ยอม ตก ลง แก่ ไช
 ตาม ที่ ขอ ร้อง มา ไม่ได้ เหตุใด กรุงอังกฤษ จึง ไม่
 ควร ทำ ผิด ใน การ ขอ ร้อง เช่น นั้น เพราะ อย่างไร
 ใน บาง ข้อ ที่ ขอ มา นั้น จึง ไม่ เป็น ข้อ จำ เป็น และ
 เพราะ อย่างไร ข้อ อื่น ๆ ย่อม ตก ลง กัน ได้ ด้วย วิ
 ธี ธรรมดา การ ดู รับ ครั้น นั้น เป็น ไป โดย อากา ร หนึ่ง
 คือ จำนวน มาก แต่ แม้ กระนั้น เราก็ หา ยอม ตก
 ละ ไม่ ใน ที่ สุด แห่ง ตอน บ่าย วัน นั้น ผู้แทน อังกฤษ
 คน ๑ ร้อง ว่า “ท่าน นั้ เคอน เรา ให้ นึก ถึง เรื่อง
 ดาเนียด อยู่ ใน ถ้ำ ดิง ห์ โต.” แต่ เมื่อ ควัน แห่ง การ

รบบ้างลงแล้ว พระอาทิตย์ส่องแสงสว่าง กระ-
 จ้าง อังกฤษ ก็ยอมถอนข้อแก้ไขเปลี่ยนแปลง
 ที่เรายอมตกลงด้วยไม่ได้ หรือในข้อที่อาจแก้ไข
 ให้ตกลงได้ ระหว่างการประชุมในตอนบ่ายอีก
 ๒ ครั้ง หรือ กว่านั้น อุปสรรคข้อข้องต่างๆ ที่คง
 คั่งค้างอยู่ก็ได้ ทำจัตทำตายลงหมดสิ้น, และในการ
 ประชุมโดยบุคคลระหว่าง ๑๐ วัน ถัดจากนั้นมา ก็
 ได้ตกลงข้อปัญหาที่สำคัญ หลายอย่าง อันเกี่ยวข้องกับ
 อำนาจทางกฎหมาย และได้เจรจาถึงสัญญาพระ
 ราชไมตรี ว่าด้วย อนุญาโตตุลาการ อีกอย่าง ๑ ด้วย
 ซึ่งเป็นที่ตกลงกัน แล้วกลางเดือน กรกฎาคม
 สัญญาพระราชไมตรีทั่วไป และ ว่าด้วย พาณิชย
 การ ก็เสร็จเรียบร้อยลงนามได้ เรารีบเดินทาง
 ไปจาก สตัดโฮล์ม เนื่องในการเซ็นสัญญา. ณ
 บ่ายวันที่ ๑๕ กรกฎาคม นายแซมเบอเลน กับพระยา
 ประภากรวงศ์ อัครราชทูตสยามประจำกรุงลอนดอน
 ได้พร้อมกันลงนามในสัญญา และประทับตรา

ตง เอกถาร อัน เป็น สิ่ง สำคัญ ยิ่ง สำหรับ กรุงสยาม
นับว่า สัญญา พระ ราชไมตรี ฉบับ ใหม่ ระวัง กรุง
อังกฤษ กับกรุงสยามเกิดมีขึ้นแล้ว !

บรรพ ๙

ประเทศภาคสแกนดิเนเวีย

ในบัดนี้เราต้อง แปรความเข้าใจไปทางนาๆ
ประเทศแถบสแกนดิเนเวีย คือเดนมาร์ก, นอร์เวย์
และ สวีเดน เป็นต้น ซึ่งยัง คงค้าง อยู่รวมทั้ง อดีต
ด้วย ถ้าหาก ประเทศ ๓ ประเทศใด เหล่านี้ ปฏิเสธ
ไม่ยอมยก เด็กสิทธิ ที่คง เป็นอยู่ กรุงสยามก็คง ตก
อยู่ใน ฐานะ บังคับ จำต้อง เก็บภาษี ขาเข้าเพียงร้อยละ ๓
อยู่ ตามเดิม เพราะ สัญญาพระราชไมตรี ฉบับ
ใหม่ตามที่ ได้ ทำ มา แล้ว ทุก ฉบับ มี ข้อ ความ
บ่ง อยู่ว่า ตราบใด ที่ นาๆ ประเทศ ทุกประเทศตาม
ซึ่ง ได้ ทำ สัญญา ไว้ กับ กรุงสยามแต่ ก่อน ยังไม่

ยอม ยก เด็ก ดีทีร์เดิมโดย ไม่เรียกผลประโยชน์ ชอบ
แทน จง ทัว กัน แล้ว ครอบ นั้น กรุงสยาม ก็ ไม่มี
อิสระ จะขึ้นภาษีได้ เพราะฉะนั้น นอกจากผลประ-
โยชน์ทาง การ เติร เรือของ ประเทศ เหล่านี้ สัญ-
ญา ทุก ฉบับ ก็ เป็น ข้อ สำคัญอย่างยิ่ง ของกรุง
สยาม อยู่เหมือนกัน.

ใน กรุงโคเปนเฮเกน ก็ ดี ใน กรุงสต็อกโฮล์ม
ก็ ดี ใน กรุงฮอสโลก็ ดี ซึ่ง ราชการ ต่าง ๆ
ของ กรุงสยาม ตก อยู่ภายใน กำพระหัตถ์ หม่อมเจ้า
วิบูลย์สวัสดิวงศ์ ตาม ซึ่ง นคร หลวง ทัง ๓ นั้น ให้
เกียรติยศ เชื้อถ้อย เรา ก็ได้ เสนอ กับ ประเทศ ที่เต็ม
ใจต้อนรับการ เจริญอีก ต่าง มีความเข้าใจ เห็น
ใจ ของ ชาติ เล็ก ที่ พยายาม ทำการ ต่อสู้ เพื่อกู้สิทธิ
อิสรภาพ ของ ประเทศ และต่าง พร้อม อยู่แล้ว
ที่จะ แปร ความ รู้ สึก เห็น นอก เหล่านี้ ให้ เป็นการ
กระทำ ซึ่ง เป็นทาง แสดง ให้ เห็น ว่า แม้ สำนวนมาก
กล่าว ตรชนกได้ ว่า เป็น ประทับย์ ต่อ เรา กิด คำสา

ว่า การต่างประเทศ ของนา ๆ ชาติในยุโรป ก็ไม่ใช่
ใจ คับ แคบ ดั้น ทุก แห่ง ไป ประเทศ ชาว สแกน-
ดิเนเวียทั้ง ๓ ประเทศ นั้นต่าง แจ่ม ให้ทราบโดยตระ-
หนัก อยู่ว่า พร้อมจะ เฉลี่ย ปรารภนา ของ กรุง
สยาม เต็มใจ ทำ สัญญาพระราชไมตรีให้ใหม่. ใน
ประเทศ เดนมาร์ก และประเทศสวีเดนนั้น โดยอาศัย
ความ ช่วยเหลือ ของ มิตรสหาย ซึ่งมีอำนาจ ราช
สำนัก การ เจรจา หรือ ก็ เป็น ไปใน อากา รวด
เร็ว และ ในที่สุด ก็ ได้ ตก ลง ตาม ข้อความ ใน
ร่าง สัญญานั้น ซึ่ง กำหนด ว่า จะ ได้ลง นาม กัน
ในเวลา อัน เร็ว ที่ สุด เมื่อ คณะกรรมการแห่งรัฐ-
บาลสภา ตรวจดู เห็นความ เห็น ชอบตาม ขอบนิยาม
แล้ว. ประเทศ นอร์เวย์ เอง ก็ สัญญาว่า จะ ทำ
สัญญาให้ใหม่ ตามแนว เดียว กัน ทัว ไป และ
ตกลง หัวข้อ สำคัญตาม ร่าง สัญญา ซึ่งเรา ยื่นแสดง
ความ เห็น ไป นั้น.

ระวาง ที่ เรา อยู่ ในกรุงสต็อกโฮล์ม นครหลวง ของ

ประเทศ นอร์เวย์ ได้รับ หนังสือจาก กรุง ลิสบอน
 แจ้ง มาว่า สัญญาพระราชไมตรี ฉบับเรา กับปอร์-
 ตูกเกศ เกิด อุปสรรค ชัด ช้อง ชื่น แล้ว ด้วยรัฐบาล
 ปอร์ตูกเกศ ขอให้เติมข้อ ความลงไป ใน หนังสือสัญญา
 ตอน ๓ เป็น การบ่ง กัน สุราของ ชนิต ปอร์ต
 และ มาไตรา ซึ่งเป็น สินค้าสำคัญของประเทศ ว่า
 กรุงสยามจะ ต้อง ลงโทษ พ่อค้า พาณิชย ที่ขาย สุรา
 ของ ชนิต บิด ฉลาก ปอร์ต และ มาไตรา ใน เมื่อสุรา
 เหล่านั้นไม่ได้ ส่งไปจากปอร์ตูกเกศ และเกาะมาไตรา
 จริง ตามข้อ ความ ใน สัญญาพระราชไมตรี ว่าด้วย
 เรื่องนี้ เราได้ แก้ไข กัน เป็น อันมาก เพื่อ บ่ง กัน
 มิให้เกิด อุปสรรค ยุ่งยาก แก่พ่อค้า ชาว อังกฤษ และ
 ฝรั่งเศส ที่ขายสุราของ เหล่านี้ ในกรุงเทพฯ เพราะ
 เหตุ ที่ ข้อ ความ ได้ แก้ไข ไป ใน อา การเช่น นั้น
 กรรมการ ตรา กฎหมาย ของ ปอร์ตูกเกศ จึงมอง เห็น
 เป็น กรณี อัน ผิด และ ยอม อนุมัติ ให้ไม่ได้ และ
 มีส่วน อยู่บ้างเหมือน กันที่สัญญา ฉบับนี้อาจไม่เป็น
 ผล ดำเนิน ทง หมด.

บรรพ ๑๐

ในระหว่าง ๕ วัน ที่ขึ้นรถไฟเคเบิลทาง จาก กรุง
 ฮอลันดา ไป กรุง ลิสบอน ได้ส่งโทรเลขด่วนมาทาง
 กรุง เทพ ฯ และ ส่ง โทรเลขโต้ตอบกับ กรุง ลิสบอน
 หลายคราว เพราะ เหตุนี้ พอเราไป ถึง นครหลวง
 แห่งประเทศ ปอร์ตุเกส หนทาง ก็เปิดให้เราทำความ
 ตกตตาม มาตรา ใหม่ ได้ เป็น ทาง ซึ่ง จะ ไม่
 ทำให้ ผล ประโยชน์ ของ กรุง สยาม ตก อยู่ใน อัน-
 ตรา ย กับทั้ง พวก เจ้าหน้า ที่ กรม กอง ต่าง ๆ ของ
 ปอร์ตุเกส ก็ยอม ยอม ตก ลง ได้ ด้วย ดี เมื่อ ถึง
 กรุง ลิสบอน แล้ว, และได้ ทำ ความ คิด ต่อ ถึง ตัว ข้าราชการ
 ฝ่าย ต่าง ประเทศ ซึ่ง กลายเป็น มิตร สหาย
 ส่วน ตัว ของ เรา มาตรา แบบ ใหม่ ที่ เรา แสดง ไป
 นั้น ก็ เป็น ที่ ตก ลง กัน ได้ โดย ง่าย ; แต่ มี อุปสรรค เกิด
 ขึ้น เจริญ เรา ใหม่ อีก อย่าง ๑ เสนาบดี กระทรวง
 การต่างประเทศ ผู้ซึ่ง ได้ เจรจา ทำ ความ ตก ลง ให้

เราแล้วเมื่อเดือนเมษายนนั้น ต้องออกจากตำแหน่ง
 มีผู้มารับตำแหน่งใหม่, ผู้รับตำแหน่งนั้น ก็ต้อง
 ออกจากตำแหน่งไป โดยเกิด จลาจลกันขึ้น และ
 เท่าที่ เป็น อยู่ในระหว่างนั้น ยังไม่มีตัวผู้ใดที่จะ
 เป็น อัครมหาเสนาบดี ซึ่ง มีอำนาจในสภาแซมเบอร์
 ได้เลย เพราะเหตุนี้จึงไม่มีตัวเสนาบดีกระทรวง
 ต่าง ประเทศ ที่จะ ลง นามใน สัญญา พระราชไมตรี
 กับเราได้ เพราะเหตุนี้แท้ ๆ เสนอ โสภะ เหมะ เมื่อ
 เราเดินทาง มาจาก กรุงปารีส นั้น, มารถ ไฟคัน
 เดียวกับบุคคล ซึ่งมีหวังว่าจะ เป็นผู้ จัดคณะรัฐบาล
 ได้ บุคคลผู้นั้น ย่อมทำ เป็น ผล สำเร็จ ได้ดี ใน
 การ จัด คณะ เสนาบดี และ งาน อัน แรก ที่ เสนา-
 บดี กระทรวง ต่าง ประเทศ คนใหม่ จะต้อง ทำ ทันที
 นั้น ก็คือ ลงนามใน สัญญา ระเบียบใหม่ กับกรุงสยาม
 พร้อมด้วย พระยาศรรพกิจปรีชา อัครราชทูตสยาม
 ประจำ กรุง อิตาลี, สเปนญ และ ปอร์ตุเกส ลง
 นามแทน ฝ่าย กรุงสยาม ด้วย.

เพดานนั้น ฝน ตก ปลาย เดือน กรกฎาคม เรา
 หยุด อยู่ ๒-๓ วัน ใน กรุงมาดริด เพื่อ จัดการ ให้ร่าง
 สัญญา ฉบับ กรุง สเปน ดำเนิน เป็น ที่เรียบร้อย ลง
 นาม กัน ได้ แล้ว รีบ เติร์ ทาง ไป กรุงโรม ถึง กรุง
 โรม ต้น สิงหาคม เดือน สิงหาคม สัญญา ฉบับ กรุง
 อิตาลี ฉบับ เดียว เท่านั้น ที่ ยัง คง อยู่ ไม่ เป็น ผล
 ดำเนิน แต่หนทางที่ เราจะ ดำเนินการ ไปสู่ ความ ดำ
 เน็จ ไ้ นั้น ดู เหมือน จะ ล้อมรอบ เต็ม ไป ด้วย อุปสรรค
 ตั้งแต่ เดือน เมษายน เป็นต้น มา เรา ได้ มี โทรเลข
 ไปยัง คำว่า การต่าง ประเทศของ กรุงอิตาลี ขอ
 ร้อง ให้ เร่ง รีบ ทำการ เจรจา หรือ, แต่การส่ง โทรเลข
 นั้น ก็ หา ได้ นำ ผล อย่างไร ไม่ และ บัดนี้ เวลา ยัง
 มี เหลือ อยู่ อีก ๓ สัปดาห์ เท่านั้น ที่ ตัวข้าพเจ้า จำเป็น
 ต้อง เติร์ ทาง กลับ สหพันธ์ อเมริกา เพราะ หวั่น
 เมื่อ เรา ไป ถึง นั้น เป็น คิมหันตฤดู อากาศ ร้อนจัด ข้า
 ราชการ กระทรวง การต่างประเทศ ส่วนมาก ต่างหยุด
 พักราชการ ไป เทียว พักผ่อน เสีย สิ้น การปรากฏ

โดยชัดแจ้งว่า ความหวังของเราที่จะทำให้
สำเร็จได้ก็มีแต่ตรงไปหาท่าน อัครมหาเสนาบดี
มุสโซลินี ซึ่งแจ้งให้ท่าน อัครมหาเสนาบดี มองเห็น
ความจริงว่า การที่กรุง อิตาลีทำช้าๆ อยู่ดังนี้
เป็นข้อสำคัญ อันขัดขวาง ดិតช์ มิให้กรุงสยามเก็บ
ภาษีได้เต็มที่ และขอขอให้เร่งดำเนินการ โดย
เร็ว ถ้าท่าน มุสโซลินี ช่วยเหลือ การ ย่อมเป็นที่
สำเร็จ เรียบร้อยได้ ท่าน มุสโซลินี ก็ ได้ ทำการ
อย่างรวดเร็ว เป็นที่น่าพอใจ และโดยอำนาจของท่าน
บังคับ เป็น เกณฑ์ ก็ บังคับให้ เครื่องจักร แห่ง
กรุง อิตาลี ทำการใน เวลา ที่ที่ ทันใด อย่างไม่เคย
ทำมาแต่ ก่อน เลย.

มาร์ควิส ปอดุคкі เดอ คัลโบดี เบโรน เจ้ากรม
กองเลขาธิการของอัครมหาเสนาบดีมุสโซลินี เป็น
ผู้ใส่ใจในเรื่องนี้ เป็นที่สุด เมื่อ การหารือ ระวัง
เราเป็นที่ สิ้น สุด ลง แล้ว ท่าน มาร์ควิส แสดง
ปรารถนา อันดีด้วย ชอของท่าน ว่า กรุง อิตาลียอม

เชษฏีความ ประสงค์ ของ กรุง ดยามได้ และ จะทำ
การ เจรจา หรือ ใน เรื่อง ทำ สัญญา พระราชไมตรี
ฉบับ ใหม่ทันที เพราะ เหตุ ที่ เห็น ความ จำเป็น ของ
กรุง ดยาม ว่า ถ้า จัดการ ให้ เป็น ร่าง สัญญา ขึ้น ไม่
สำเร็จ ก่อน ตัว ข้าพเจ้า กลับ อเมริกา แล้ว กรุง
ดยาม ต้อง ขอดอน การ เจรจา หรือ นั้นทันที มาร์ควิส
กล่าวว่า “แต่ ข้าง เคารวะ หั่วยุ จริง ๆ เรา ถูก ขัด
ขวาง ด้วย อุปสรรค แห่ง ขบวนการ ด้วย ข้าราชการ
กระทรวง การ ต่าง ประเทศ ได้ ไป เทียว พักผ่อน ร่าง
กาย กัน หมด เวลาน กรุงโรม ไม่มี ผู้ใด ที่ สามารถ
จะ ทำ การ เจรจา หรือ ใน เรื่อง สัญญา พระราชไมตรี
ได้เลย” เรา จึง ถาม ว่า “แต่ จะ เรียก ข้าราชการ
เหล่านั้น กลับ มา ไม่ได้ หรือ ?”

ปัญหา นั้น ท่าน มุสโซลินี คน เดียว ที่ จะ คัดสิน เด็ด
ขาด ลง ไป ได้ มาร์ควิส สัญญา ว่า จะ นำ ความ เห็น
เรื่อง นั้น ขึ้น เสนอ ท่าน อัครมหาเสนาบดี ใน เวลา อัน เร็ว
เรา รอ อยู่ ๓ วัน วันที่ ๕ จึง ได้ ความ จาก กระทรวง การ

ต่าง ประเทศ ของ อิตาลี ว่าจัดการ ดัง โทเรเดอ
เรียกตัว ข้าราชการ กลับ กรุงโรม แล้ว และได้จัด
ตั้งคณะข้าหลวงขึ้น สำหรับ ทำการเจรจาหรือเรื่อง
สัญญา พระราชไมตรี กับ ทั้ง คณะ ข้าหลวง จะได้
ประชุม กับ ฝ่ายเรา ใน วันที่ ๑๕ สิงหาคม วัน นั้น
เป็น วันก่อนกำหนดที่ข้าพเจ้าจะลงเรือไปสหรัฐอเมริกา
อเมริกา ๙ วัน บัดนี้ พระ เป็น เจ้าทรง พระกรุณา
เรา อีกแล้ว เรามี โชคดี ที่ จะ ทำ การ ต่อสู้ อยู่
ทีเดียว.

ใน ระวัง ที่ ยัง ไม่ถึง กำหนด ประชุม นั้น เรา
ได้ ไปสนทนาโดย ล้วน ตัว บุคคล กับชาว อิตาลี
หลาย คน ซึ่ง เป็น ผู้แทนฝ่าย คณะข้าหลวง ที่ ตั้งขึ้น
นั้น และ พูด กันถึง ข้อ สัญญา ต่างๆ หลายข้อ ใน
จำนวน ข้าหลวง นั้น ไม่มี ใครคิดเลย ว่า การหาหรือ
เรื่อง สัญญา พระราชไมตรี ฉบับใหม่ นั้น จะ สำเร็จ
ลง ได้ ภายใน เวลา ๙ วัน แต่ถึงเช่นนั้น เราก็
ยัง เชื่อ มัน ยึดถือ ตาม ภาษิต อยู่ว่า เมื่อ มี ความ

มานะแล้ว ก็ต้องมีทาง จะทำได้ เหตุฉะนั้น เราจึง
 ร่างโครงการล่วงหน้าที่จะดำเนินการไว้เรียบร้อยแล้ว ปัญหา
 ข้อแรกที่เกิดขึ้นก็คือ ภาษาที่จะใช้เป็นข้อความ
 ในสัญญา คณะข้าหลวงอิตาลีเห็นต้องการให้
 เป็นภาษาอิตาลีเห็น เมื่อประชุมกันเป็นครั้งแรก
 นั้น, คณะข้าหลวงยอมตกลงว่าจะใช้ภาษาอิตาลี
 ฉบับ ๑ ภาษา อังกฤษ ฉบับ ๑ โดยใช้ ฉบับภาษา
 อังกฤษ เป็น อักษรบังคับ แล้ว เราจึงดำเนินการ
 วิธีที่จะทำต่อไป ในลำดับที่ข้าง หน้า ฝ่ายกรุง
 สยาม ยอมตกลงว่า ในวันรุ่งขึ้น จะยื่น ร่างสัญญา
 พระราชไมตรีเป็นภาษาอิตาลีเห็น และภาษาอังกฤษ
 ทั้ง ๒ ฉบับ คณะข้าหลวงอิตาลีเห็นจะต้องพิจารณา
 ร่าง สัญญา นั้น และ ภายใน ๒ วัน ต่อจาก นั้นจะได้
 ประชุม กับเรา เพื่อหารือ ข้อ ได้ แยัง ระวัง กัน
 ต่อจากนั้นเป็น ต้นไปคณะข้าหลวง จะต้อง ประ
 ชุมกับ ฝ่ายเรา ทุกวันกว่างานอัน นั้นจะ เป็นผล สำเร็จ.

บรรพ ๑๑

เป็น ที่ กระจ่าง ขัดว่า ท่าน อัครมหาเสนาบดี
มุสโซลินีได้ ออกคำสั่งให้ ดำเนินการ โดยเร็ว ด้วย
ตามโครงการ นั้น แสดงให้เห็น ตามตัวอักษรอยู่แล้ว
ตลอด เวลา ที่ เรา ต้อง ยืน อยู่ใน เรือนนี้ ทั้ง กลางคืน
กลาง วัน (เพราะ มี หลาย ครั้ง ที่ สถานทูต สยาม
ประจำกรุงโรม จุดไฟสว่าง ตั้งแต่ หัวค่ำ ตลอดไป
จนเช้า) เรา ไม่ ยอม เสีย เวลา เปล่า ดัง ชั่ว โมง ๓
ส่วน คณะ ข้าหลวง ฝ่าย อิตาลี นั้น เถา ก็ มี อยู่
หลาย คน ที่ ไม่ เห็น แก่ เห็น จ เห็น ย่อย ยอม ร่วม
ประชุมกับเรา เป็น เวลา นาน หรือ ถึง ความ เห็น
ของเรา ได้ เถียง กันเอง และ ออก ความ เห็น คัดค้าน
เรา พยายาม ทำการ ต่อสู้ กัน และ รักษา ร่าง สันติญา
ของเรา ให้ คง แนบ เติม ก็ แต่ ใน ข้อ สำคัญ ข้อ
ใด ที่ เห็น ว่า เด็ก น้อย ไม่ ดี สำคัญ และการ ข้ออื่น ๆ
ที่มีความ ยุติธรรม คัดแล้ว เราก็ ขอ นน ยอม ยอม ตาม

ทุกประการ ถ่วงมาถึงวันจันทร์ ต่อจากนั้น เราได้
 ดำเนินการไต่ถามมองเห็นจุดสุดท้ายแห่งความตกลง
 แล้ว ดูเหมือนว่าคณะข้าหลวงชาวอิตาเลียนเตรียม
 จะ ตกลง ตามข้อ ความ ใน ลักษณะสัญญา อัน เป็น
 ที่พึงพอใจแห่งกรุงสยาม ถึงอย่างนั้นก็ดี, ยังมี
 อยู่ อีก ๕ ข้อ ซึ่ง เป็น ข้อ สำคัญ, ฝ่าย กรุง อิตาลี
 เห็นว่าจะเปลี่ยนแปลง เป็น อย่าง อื่นไปไม่ได้ และ
 ข้อ สำคัญ ๕ ข้อ นั้น ฝ่าย สยาม ก็ เห็น ว่า ยอม ไม่ได้
 เช่น เดียว กัน สำหรับ ปัญหาข้อ นั้น เราได้ ทำการ
 ไต่เถียง กันอยู่ถึง ๒ วัน ในที่สุด ฝ่าย คณะ ข้าหลวง
 อิตาลี ยอม ตกลง รับ ๓ ข้อ ซึ่งได้แก้ไขเปลี่ยนแปลง
 กันแล้วและเห็นว่าไม่เป็นการขัดตั้งกรุงสยาม
 ผู้ หวัง อันตราย แต่ ส่วน อีก ๒ ข้อ คง ตก อยู่ใน
 อากาเร ชัดข้อ ใน ที่ สุดไม่มี ทางอื่นจะแก้ไขได้
 นอกจาก เสนอ เรือง น ต่อท่านอธิบดีกรมมหาดินาบดี ซึ่ง
 เป็นผู้ มีความ รับผิดชอบแต่ ผู้เดียวในการ ลงความ
 เห็น ข ชาติ ครอง ดุติ ทาย น.

วันก่อนหน้า ซึ่งเราจะเดินทางออกจากกรุงโรม
 มีผู้นำเราเข้าไปในที่ทำการของท่าน มุสโซลินี
 ที่คาดว่า การต่างประเทศ ท่ามกลาง ความเงิบ
 แห่งห้อง อันโอโง่งประดับเป็นแถว ด้วยภาพระบาย
 สี ฝีมือ ชาว อิตาลี อย่าง งดงาม ท่าน มุสโซลินี
 ถูกลั่นจาก โต๊ะ เขียน หนังสือซึ่งอยู่ตรงมุมห้องแสดง
 ภิรยาต้อนรับเรา เมื่อท่าน เติร์ เข้า มาหา เรานี้
 ข้าพเจ้า รู้สึกอย่างอื่น ไม่ได้ นอก จากประหลาดใจ
 ใน ความ อ่อนโยน แห่ง ดวง ตาของท่าน อันฝังอยู่
 ใน วง หน้า ซึ่ง สะอาด เรียบร้อยและ มี สง่า น่าเกรง
 ขาม — เป็น วง หน้า ซึ่ง แสดง ความ มั่น คง แข็ง
 กัด ทรง อำนาจ, แต่ ไม่ มีความ เข้ม โหด เคร่ง
 เครียด เจ็บ ปนอยู่เลย. ท่าน มุสโซลินี กล่าว แก่เรา
 ว่า กรุง อิตาลี รู้ ดี ใน มิตรภาพสำหรับกรุงสยาม
 อยู่เสมอ และ เพื่อบอก แสดง ให้เห็น เป็น สำคัญ ใน
 มิตรภาพ อัน นั้น กรุง อิตาลี ขอ ถอน คำ เรียกร้อง
 ข้อ ๔ ข้อ ๕ ซึ่ง ไม่เป็นเหตุกีดกันเลย เมื่อเช่นนั้น

แล้ว ฉัญญา พระราชไมตรี ฉบับ ดุด ท้ายของกรุง
สยาม ก็ เป็น ชะนะ ! ภาย หลัง ที่ ตก อยู่ภาย ใน
วง อำนาจ ดิทธิ พิเศษ มา ๗๐ ปี กรุง สยาม ก็มี
ดิทธิ อิดสระภาพ ใน ตัว เอง ได้ ครบ ประการ !

บรรพ ๑๒

อนาคตของกรุงสยาม

ฉัญญาพระราชไมตรีฉบับใหม่ทั้งหมด รวม
ทั้งฉบับประเทศเบตเยียม ซึ่งเจรจากันในกรุงเทพฯ
นี้ ด้วย ได้ ลง นาม และ กระทำ ดัดยาบันต่อกัน ดั้น
แล้ว และ เรื่อง ดิทธิ พิเศษ อัน ตัด ดิทธิ กรุง สยาม
ก็ เป็น อดีต ภาพ เมื่อ ดิทธิ พิเศษ เป็น อัน ยก เลิก
ไป, กรุง สยาม มีอำนาจขึ้นอัตราภาษี ได้ ตามชอบ
ใจ, ก็ เรียก ได้ ว่า หนทาง ของ กรุง สยามได้ เปิด
ขึ้น ใหม่, แต่ ปัญหา มี อยู่ ว่า เมื่อ กรุง สยามกำลัง
ก้าว ดุ้ยๆ ใหม่ ดัง นั้น แล้ว กรุง สยามได้ เตรียมตัว

ไว้อย่างไรบ้าง ? กรุงสยามจะ มีความสามารถ
แผ่อำนาจใหม่ ของ ตน ได้ โดย ฉลาด ดี หรือ ?

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จ
สู่สวรรคต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ ใน เวลา อัน เร็ว ต่อ
จาก ดำเนิน การ ทำ สัญญา พระราชไมตรี ฉบับใหม่
กับ นา นา ซาติ เป็นผลสำเร็จ ลงนั่นเอง ในระหว่าง
ใกล้จะสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระ
องค์ นั้น รายจ่าย ของ ประเทศ สูงกว่ารายได้
และ ฐานะ การ เงิน ของ ประเทศ ตกอยู่ในความขัด
ข้อง ผิด เคือง.

ครั้น พระ บาท สมเด็จพระ ปกเกล้า เจ้า อยู่ หัว
เสด็จเถลิง ถวัลยราช สัมบัติ แล้ว พระองค์ ก็ทรงมี
พระราชดำริ แก่ ไข ฐานะความ ขัดข้องทาง การเงิน
นั้น ใน การ หาหนทางแก้ไข, แทน จะ คิดกู้เงิน
จาก ต่างประเทศ หรือ เพิ่มอัตรา ด้วยภาษีให้สูงขึ้น
กลับ ดำเนินพระบรมราชกุศโลบายอันงาม กล่าวคือ
ตัดรายจ่าย ที่ ฟูม เฟ้อ และ ไม่ จำเป็น นั้น โดย ดัน

เชิง พระองค์ มี พระบรมราช ปรารภนา ให้ทุก ๆ
 กระทรวง พึง คัดทอน รายจ่าย ที่ ไม่ เป็น ประโยชน์,
 คัด ข้าราชการ ที่ เหลือเฟือ จากหน้าที่, ยบ เล็กกรม
 กอง ที่ ไม่ เป็น ประโยชน์ ทำให้ เปลาเปิดอง พระราช
 ทรัพย์ โดยใช้ เหตุ การ ประหยัด ทรัพย์ คราว นั้น
 เป็น เรื่อง ซึ่ง ชาวสยาม ทดกัน อยู่ ทุกดม หายใจ เข้า
 ออก อนึ่ง พระองค์ เองก็ ทรง ประหยัด เงินแผ่นดิน
 ให้ เป็น ตัว อย่าง กล่าวคือ รายจ่าย ส่วน พระองค์
 ซึ่ง รัฐบาลถวายปีละ ๘,๐๐๐,๐๐๐ บาทนั้น ก็โปรดให้
 ประหยัด ลงเพียง ปีละ ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท เท่านั้น อัน
 พระบรมราชปรารภนาของพระองค์ ซึ่งทรงมุ่งหมาย
 ใน การ ประหยัด ทรัพย์ ของ แผ่นดิน นี้ มี กำลัง
 แรง แข็งกล้า อัน ระวัง ไม่ ได้ ผล ของ การ ที่
 พระองค์ ทรง ดำเนิร พระบรมราชกุศโลบาย นี้ งบ
 ประมาณ ของ กรุง สยาม ซึ่งมีรายได้ ไม่พอรายจ่าย
 ก็กลาย เป็น เหลือจ่าย และ ความมุ่งหมาย ที่มุ่ง
 อยู่ในเวลานี้ ก็เพื่อวาง กำหนด งบประมาณ ให้

มีเงินเหลือจ่ายไว้คงคลัง เมื่อพิจารณาถึง
ทรัพย์สินแผ่นดินของประเทศอันมีจำนวน มาก, พิจาร-
ณาถึง รายได้ ของ ประเทศอันย่อม จะ เพิ่มขึ้น เนื่อง
แต่ทำ ด้บุญพระราชไมตรีฉบับใหม่ กับนา ๆ ประ-
เทศ เก็บภาษี เพิ่มขึ้น จาก ราคาเดิมแม้เพียงเล็กน้อย
จากสินค้าซึ่งเห็นว่า กรุงสยามใช้ มาก, และ พิจาร-
ณา ถึง ฐานะ การ ทำนา ของ กรุง สยาม ก็ เจริญ ขึ้น
กับ กสิกรรม อย่าง อื่น ที่ กำลัง จะ เจริญ ขึ้น นั้นแล้ว
ทำให้เรา เห็น ได้ ว่า ฐานะ การ เงิน ของ กรุง สยาม
ในอนาคต จะ รุ่งเรือง ด้กได้.

อนตบรรพ

กล่าวถึงระเบียบการปกครอง พระบาทสม-
เด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชชกาลปัจจุบัน ทรงไม่พระราช
หฤทัยอย่างดุดัน เมื่อสิ้นรัชกาล พระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว นั้น ข้าราชการจำพวก ๑ ได้ ดำเนินวิธี

การ คัด หนทาง มิให้ พระองค์ ทรง ติดต่อกับบรรดา
 ที่ ปรีกษา อัน สามารถ แห่ง ราช อาณาจักร เป็น ผล
 อย่าง งาม ทำให้ ข้าราชการ จำพวก นั้น มี อำนาจ
 บันดาล การ สิ่งใดได้ ตาม ประสงค์ พระราชกรณีย
 กิจบทแรกแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล
 ปัจจุบันนี้ ก็คือโปรดเกล้าให้ปลด หัวหน้า ข้าราชการ
 การจำพวกนั้นออกจาก ตำแหน่งอันสูง ในเวลา
 เดียว กัน นั้น ก็ทรง ตั้ง คณะ มন্ত্রী ขึ้นใหม่คณะ
 ๑ สำหรับ มี หน้าที่ ออกความ คิด เห็น เป็น ที่ ปรีกษา
 ของ พระเจ้าแผ่นดินในเรื่อง สำคัญ คือ อภิรัฐ
 มন্ত্রী ๑๓ ท่าน มี สมาชิกเป็นมนตรี ๕ คน เป็น
 จำนวน น้อย พอที่จะ มองเห็น เติบชัดใน การ รับ ผิด
 ชอบ ประการ ต่าง ๆ ผู้ที่เป็น มंत्री แห่ง ๑๓
 ได้ ทรง เลือกล้วนแต่ ผู้ซึ่ง เป็น ประมุข ของ ชาว
 สยาม อัน มีความ สัตย์ ซื่อ และ ความ สามารถ เป็น
 ที่ สูง โดย อาการ กระทำอัน เดียวแหลม สัม กับ
 วิถี การ ของ คน สำคัญ แห่ง บ้าน เมือง เช่นนี้ ใช้

แต่จะเปิดหนทางไว้ให้เรื่องต่างๆ คิดต่อไปถึงพระเจ้าแผ่นดินได้เท่านั้นก็หาไม่ ยังเป็นสิ่งที่ทรงสยำนตองการอยู่ เป็นที่สุด—กล่าว คือ โดยการตั้งคณะมนตรีเพียงจำนวนเท่านี้ สามารถช่วยประสานสัมพันธ์กิจการของกระทรวง ทบวงการต่างๆ ให้โยงถึงกันได้เป็นอันหนึ่งเดียวกัน.

มีระเบียบปกครอง ที่ยังเป็นปัญหาสำคัญ อยู่ข้อ ๑ คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลนี้ มีพระบรมราชดำริเห็นว่า การปกครองแผ่นดินแผนสมัยบูรณาญาสิทธิราชย์ นั้นไม่ดี คือ อันตราย และมีอุปสรรคยิ่งยวด พระองค์ มีพระบรมราชปรารภว่า อย่างยิ่งว่า จะให้รัฐบาลดำเนินการปกครองในลักษณะประชาธิปไตย และทำให้ประชาชนพลเมืองมีส่วนรับผิดชอบ บางอย่าง บางประการ เสมอภาคเสมอให้เท่ากันด้วย แต่การที่จะดำริตั้งให้มีรัฐสภาขึ้นนั้น มีพระบรมราชดำริเห็นว่า ถ้าสถานการณ์ไม่ถ่วงแล้วไปด้วย สมาชิกผู้ฉลาดสามารถ ย่อมจะ

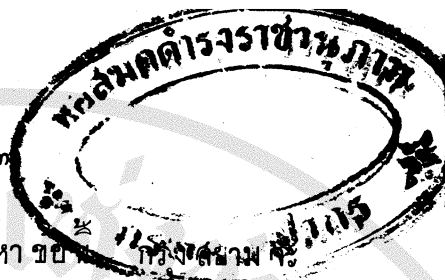
เป็นเครื่องจักรอันไกลอันตรายกว่าการปกครอง
แผนสมบูรณาญาสิทธิราชย์หลายเท่า และทราบ
โดยหลักของการยังสร้างไม่มั่นคง คือ ทำนุบำรุง
การศึกษาให้ก้าวหน้าขึ้น การที่จะเปลี่ยน
รูปรัฐบาลให้ดำเนินแผนรัฐสภาต้องรอไว้ก่อน
ถึงอย่างนั้นก็ดี, พระองค์ก็ทรงวางโครงการไว้
แล้วเพื่องให้เดินไปสู่หลักอันนั้น. อนึ่งใน
ระหว่างเดียวกันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็
ทรงวางวิธีการเพื่อให้ข้าราชการของพระองค์มี
ความชำนาญมากขึ้น โดยโปรดให้ตั้งสถานอบรม
ขึ้นในเมืองใหญ่ๆ บางแห่ง.

พระราชกำหนดกฎหมายบ้านเมืองในกรุงสยาม
การณ์เป็นที่ยาวนานอยู่ งานอันลำบากและ
เต็มไปด้วยความพยายามของคณะกรรมการร่าง
กฎหมายนั้น ก็เกิดผลให้ตรากฎหมายใหม่เดิน
ตามแบบของกฎหมายชาวยุโรป กฎหมายต่างๆ
เหล่านี้ยังจะต้องกินเวลาอีก ๕ ปีจึงจะเป็นผล

ตำรวจ ส่วน ตำรวจทาง กฎหมาย แห่ง กรุงสยามที่
ยังมี อยู่ อีก อย่าง เดียว ก็ คือ การ ฝึก และ สอน ผู้
พิพากษา ชาว สยาม เท่านั้น.

หนทางที่จะ ดำเนินการ ด้ ความเจริญ ซึ่งจำเป็น
จะต้อง ดำเนิน นั้นมีอยู่ ๒ ทาง ทาง ๑ ก็คือทำนุบำรุง
การ ศึกษาให้เจริญขึ้น ซึ่งใน เวลานั้น ยัง เป็น
ข้อ ยาก อยู่ ก็เพราะ ชาตกรไทย ที่ ต่ำ และ ชาตคำหรับ
คำรา ต่าง ๆ อีกทาง ๑ ก็คือส่งเสริมทำนุบำรุงการ
กสิกรรม ทางเข้าให้เจริญ ตี ยง ขึ้น กับ กสิกรรม
รองจากนั้น มี ดินค้า ยาสูบ และ บานเป็นต้นอีกด้วย.

เมื่อ ยก ข้ออื่น ๆ ออก นอก เรื่อง แล้ว ยังมี
ปัญหา สำคัญ ของ กรุง สยามอยู่ อีก เรื่อง ๑ คือจะ
ดำเนิน วิธ การ อย่างไร จึง จะ ถ้าย ความเจริญแบบ
ชาวตะวันตกให้ มา เกิด ในประเทศได้ โดยไม่ต้อง
เกิดความ ยุ่ง ยากทรมาน ลง (ซึ่งเป็น สิ่ง ที่ยอมเกิด
พร้อม กับ ความ เจริญ ะนิด นั้น เด่มอ) อันตราย
ใหญ่ หลวง ที่ สุด ซึ่ง จะ เป็น ไป ได้ สำหรับกรุงสยาม

ก็มีอยู่ดังเดียว คือปัญหาของกรุงสยาม
สามารถฟื้นเอาแต่ความเจริญในทางดี ของอชฌง-
กต ประเทศ และ คงรักษาหน้าที่ของตนไว้ให้เห็น
ชัดในความเป็นเอกราช ของตนได้หรือไม่? กรุง
สยามจะ สามารถ เลียน แบบชาว ตะวันตก และมีให้
พวกตะวันตก ถิ่น ประเทศตนได้หรือไม่? กรุงสยาม
จะสามารถป้องกันธรรมชาติและ ทางศาสนาของ
ตนมิให้ ค่อย ลง น้อย หน้าเขาได้หรือไม่? หรือ อย่างไร?

กล่าวตามความเป็นจริง กรุงสยามยังมีปัญหา
อยู่จำนวน มาก แต่ปัญหาเหล่านี้ เป็น เครื่อง
หมาย แห่ง ความเจริญ ผู้ใด ที่ ได้ ไป อยู่ในกรุง
สยาม ไปทำงานใน กรุงสยาม และ รู้จัก มีความ
รัก ประชาชน ของกรุงสยามแล้ว ย่อม มีความเชื่อ
ถือใน ชาวสยาม อย่างใหญ่ ยิ่ง. ชาวสยาม ย่อม จะ
มี หนทาง ดำเนินสู่ความเจริญใน วัน ๑. ดาว ของ
กรุงสยาม กำลัง รุ่งเรือง อยู่แล้ว!

—จบบริบูรณ์—